

**ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ
ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μετάφραση και Σχολιασμός του άρθρου “Mestizaje y racismo en México” της Olivia Gall από την ιστοσελίδα nuso.org

ΤΗΣ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ:

**ΠΑΡΘΕΝΟΠΟΥΛΟΥ ΕΥΘΥΜΙΑΣ
(Ξ2017084)**

ΔΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ:

**ΛΙΒΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ
ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ**

ΚΕΡΚΥΡΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Μετάφραση και Σχολιασμός του άρθρου “Mestizaje y racismo en México” της Olivia Gall από την ιστοσελίδα nuso.org

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

I. ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
II. ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	5
III. ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ	12
IV. ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ	20
V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ -ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ.....	27

I. ΠΡΟΛΟΓΟΣ:

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελεί το τελευταίο μέρος πριν την ολοκλήρωση των σπουδών μου στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Η εργασία περιλαμβάνει την πρωτότυπη μετάφραση από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα ενός άρθρου παρμένο από την ιστοσελίδα της αργεντίνικης εφημερίδας “Nueva Sociedad” με τίτλο “Mestizaje y racismo en México” της Olivia Gall, καθώς και τον σχολιασμό της μετάφρασης αυτής.

Οι λόγοι για τους οποίους επέλεξα το συγκεκριμένο κείμενο ποικίλουν. Πρώτα από όλα, ιδιαίτερα μεγάλο ρόλο έπαιξε το ενδιαφέρον μου για την ισπανική γλώσσα, ιστορία και κουλτούρα. Επιπλέον, επιθυμώ να εστιάσω και να εμβαθύνω σε αυτήν λόγω του ότι αποτελεί μια από τις πρώτες κυρίαρχες γλώσσες στον πλανήτη με δισεκατομμύρια ομιλητές και είναι η πρώτη επίσημη γλώσσα δεκάδων χωρών. Χωρίς αμφιβολία, το εύρος αυτό αυξάνει τις πιθανότητες επαγγελματικής αποκατάστασης και προσαρμογής, όχι μόνο στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες ηπείρους. Εκτός αυτών, θεωρώ πως το ζήτημα του ρατσισμού κατά των μειονοτήτων είναι διαχρονικό, ενώ έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις στην παγκόσμια κοινωνικοπολιτική σκηνή τις τελευταίες δεκαετίες, με τις συζητήσεις αντιμετώπισής του να δείχνουν πιο έντονες από ποτέ. Τέλος, θεώρησα μια διαφορετική πρόκληση την μετάφραση ενός κειμένου που αφορά την ιστορία και τα προβλήματα της Λατινικής Αμερικής, ένα θέμα σχετικά άγνωστο στο ελληνικό κοινό.

Όσον αφορά την δομή της πτυχιακής εργασίας, αυτή αποτελείται από το πρωτότυπο κείμενο, το μετάφρασμα κι έπειτα ακολουθούν τα μεταφραστικά σχόλια. Κατά κύριο λόγο, το πρωτότυπο ισπανόφωνο άρθρο πραγματεύεται την ιστορία του Μεξικανικού κρατικού σχεδίου “Mestizaje”, το οποίο είχε ως στόχο του την δημιουργία ενός ενιαίου Μεξικανικού Έθνους. Παράλληλα, τονίζει και αναλύει την ύπαρξη ρατσισμού κατά των Μεξικανών Αφρικανικής καταγωγής καθώς επίσης και των απογόνων των ιθαγενών της Λατινικής Αμερικής στα πλαίσια του σχεδίου αυτού. Στη συνέχεια, παρατίθεται ο σχολιασμός των γλωσσικών μεταφραστικών προβλημάτων, τα οποία παρουσιάστηκαν κατά την εκπόνηση της μετάφρασης. Αξίζει να αναφερθεί, πως ήταν απαραίτητη η έρευνα σε ηλεκτρονικές ιστοσελίδες και πηγές ως προς την κατανόηση του νοήματος και των ορολογιών του πρωτοτύπου. Στόχος του μεταφράσματος, είναι η όσο το δυνατόν ορθότερη απόδοση στα ελληνικά, χωρίς να χάνεται το ύφος και ο ρυθμός του Κειμένου-Πηγή .

II. ΠΡΩΤΟΤΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟ:

“Mestizaje y racismo en México”

La ideología del mestizaje buscó construir una «raza mexicana» a partir de la mezcla de indígenas y españoles. Este proyecto escondió durante décadas la existencia y persistencia del racismo e invisibilizó de manera particular a las poblaciones afrodescendientes, que no formaban parte de la mixtura de «razas» oficialmente consagrada. Recién desde la década de 1990 se reflexionó sobre el racismo, mientras emergían ciertos discursos sobre la multiculturalidad y la impugnación del mestizaje como proyecto nacional.

En 1989, México fue el segundo país del mundo y el primero de América Latina en firmar el Convenio 169 de la Organización Internacional del Trabajo (oit) sobre pueblos indígenas y tribales, un convenio vinculante. A resultas de su ratificación, en 1992 fue reformado el artículo 2 de la Constitución para reconocer por primera vez en la historia de este país su carácter multicultural y pluriétnico.

El censo de 2020 ha arrojado que, de una población de 126 millones, 6,14% (alrededor de 7.740.000 personas) son hablantes de lengua indígena y 2,04% (alrededor de 2.571.000 personas) se autoadscriben como afrodescendientes. Entre 2016 y 2017 fueron llevadas a cabo cinco encuestas de alcance nacional que midieron, a partir de 37 indicadores, la pobreza en relación con la pertenencia étnica. Sus resultados permiten comparar el nivel de pobreza de cinco grupos: la población nacional, la población hablante de lengua indígena, la población autorreconocida como indígena, la población afrodescendiente en el nivel nacional y la población afrodescendiente de 100 municipios seleccionados por contar con por lo menos 10% de población afromexicana. Entre estos indicadores de medición de pobreza, algunos se refieren al nivel de ingresos, otros al nivel educativo y otros al acceso a servicios públicos de salud y a servicios básicos en las viviendas. El resultado fue que quienes representan a los dos grupos de mexicanos más pobres del país son, en primer lugar, la población hablante de lengua indígena y, en segundo lugar, la población afrodescendiente de los 100 municipios seleccionados.

Un importante indicador de medición de la pobreza que es necesario destacar hoy, en el contexto de la pandemia de covid-19, es el de la «vulnerabilidad en salud». Este tema ha sido más estudiado para los pueblos indígenas que para los afromexicanos, y los resultados indican que la vulnerabilidad en salud de los primeros es mucho más grave que la de otras comunidades pobres, tanto urbanas como rurales. El 1o de febrero de 2021, el director del Centro de Derechos Humanos de la Montaña Tlachinollan, en Guerrero, Abel Barrera, escribió que las personas me'phaa, así como las del pueblo na'savi, las de la comunidad Júba Wajiín y las de las regiones cafetaleras ya tenían muchos muertos, y varios de ellos eran parte de sus autoridades comunitarias. Ellas

piensan que estas muertes no cuentan para el gobierno. (...) Simplemente no existen, porque nadie los ve ni los oye, mucho menos se interesan en proporcionar auxilio ante esta emergencia sanitaria. La actuación indolente de las autoridades se ha caracterizado por cerrar las puertas de los hospitales y los ayuntamientos de La

Montaña. (...) En la unidad covid-19 del Hospital General de Tlapa solo hay 15 camas y 7 ventiladores para atender a los 19 municipios de La Montaña. Son tres valientes doctoras (...). De las 800 personas que han atendido, alrededor de 300 fallecieron. Sin embargo, la estadística que maneja la Secretaría de Salud Federal y la del estado, reportada el pasado 17 de enero, son 111 defunciones.

Finalmente, los pueblos indígenas han sido víctimas tanto de la violencia de los narcotraficantes como de la «guerra contra el narco» declarada por el Estado mexicano. En los últimos 17 años, la intervención federal militar en zonas donde los carteles de las drogas tenían presencia llevó a estos a buscar nuevos territorios, sobre todo rurales e indígenas, que se propusieron controlar. Muchas de estas comunidades han resistido con fuerza la penetración del narco, otras han cedido y algunas fueron obligadas a colaborar. El hecho es que el Estado –gobernado tanto por la centroderecha (2006-2012), el centro (2012-2018) o la «izquierda» (2018 a la fecha)– ha sido muy débil en su lucha contra el crimen organizado y ha abandonado casi siempre a su suerte a estas comunidades y pueblos, que muchas veces se tienen que organizar de manera autónoma contra la violencia que desgarró el tejido social de sus regiones.

Todas estas graves manifestaciones son producto no solo del clasismo o de la discriminación de clase históricamente imperantes en México, sino también del racismo y de la discriminación étnica que, con orígenes coloniales, han campeado en este país desde su creación como Estado-nación moderno en 1821. Como escribimos en una publicación reciente:

El racismo es una forma de pensar, sentir y actuar que se basa en una característica específica de la diferencia humana a la que se ha llamado «racial». (...) Desde mediados del siglo xviii la división de la humanidad en «razas» ha sido uno de los medios más efectivos para establecer jerarquías entre grupos humanos, pues falsamente plantea que hay «razas» inferiores y superiores. Esta manera de clasificar a la humanidad ha contribuido fuertemente a la creación de muchas desigualdades e injusticias, pues (...) sostiene que las características físicas o biológicas de las personas están directamente asociadas a sus prácticas, a sus maneras de comportarse e incluso a su inteligencia. Esta forma de pensar y de actuar implica [el establecimiento de] relaciones estructurales de poder y de dominación que se manifiestan en prácticas y comportamientos considerados normales. Esto profundiza las desigualdades y las justifica, pues pareciera que unos tienen, por su naturaleza y su cultura, el derecho a mejores condiciones de vida que otros.

A pesar de todo lo hasta aquí enunciado, solo en enero de 1994 se empezó a hablar de la existencia de racismo en este país. Al levantarse, el Ejército Zapatista de Liberación Nacional (ezln) denunció la presencia de racismo antiindígena y lo calificó de serio problema. El ezln lanzó este grito en un país en el que nadie hablaba de racismo, nadie reconocía el racismo como una de las formas estructurales más graves de la dominación, de la producción de desigualdades y de la exclusión en contra de los pueblos indígenas. Esta declaración de que el combate al racismo sería uno de los puntos centrales de la agenda de lucha del ezln atentaba contra el imaginario colectivo del país que había sido sostenido, alimentado, difundido y reproducido en muchos niveles desde hacía décadas. Para entender por qué la denuncia zapatista atentaba contra ese imaginario, es necesario remontarse hasta los siglos xix y xx.

Mestizaje y comunidad imaginada

El ideal identitario mestizo construido en el siglo xix consistió en fusionar la veta indígena y la veta española de la población para constituir una sola raza y una sola cultura nacional, la mestiza, que fue postulada como sinónimo de «mexicana». Este imaginario fue largamente acariciado por las elites liberales del siglo xix y se convirtió en una de las políticas públicas centrales del Estado posrevolucionario en el siglo xx.

Esta ideología y este proyecto de Estado fueron siempre caracterizados como no racistas, porque ¿cómo podía ser racista el corazón de la nación mexicana, cuando había sido construido sobre la base de «una sangre y una cultura impura», mestiza, y no sobre la base de «una sangre y una cultura pura» y excluyente? Para explicar a cabalidad por qué ese argumento está en la base de las razones por las que no se podía tachar de racista a México, es necesario cambiar de continente por un momento e irse a la Europa del siglo xix. En ese entonces, la bota imperialista de varios de los países que habían colonizado gran parte del mundo a partir del siglo xv pisaba fuerte sobre las naciones latinoamericanas ya independientes. Esto implicaba, entre otras cosas, que los modelos europeos de conformación del Estado-nación moderno influían mucho en el imaginario, los proyectos y las acciones de las elites criollas situadas a la cabeza de los jóvenes países latinoamericanos. Esos modelos se sostenían sobre dos pilares: la conformación del «Estado-nación cívico» –formado por un territorio, una población e instituciones republicanas de Estado– y la conformación del «Estado-nación étnico», es decir, de la comunidad nacional identitaria.

En el modelo europeo de entonces, el concepto «raza» permitía articular la pertenencia a la nación y establecer sus fronteras. El «Estado-nación étnico» estaba atravesado por ideas racializantes –los seres humanos estamos divididos en razas– y por ideas racistas –hay razas superiores e inferiores–. Se resaltaba la idea de que a cada nación correspondía una «raza», y se entendía esto en un doble sentido: «el de la raza como marca de nacionalidad, una nación es una raza, y el de la raza como factor que favorece o dificulta el progreso y la civilización de las naciones». «Es decir, son las ‘razas’ lo que nos diferencia como pueblos, pero son también el factor que nos puede llevar al progreso o decadencia».

En palabras de los darwinistas sociales, representantes radicales del «racismo científico» decimonónico, varias de las «razas» presentes en cada Estado-nación podrían ser obstáculos para su pleno desarrollo. Por eso, para ellos, los países europeos debían preservar la pureza de la «raza» blanca o caucásica evitando su mestizaje con otras supuestas razas vistas como inferiores. Ellos afirmaban que la mezcla implicaba «disolver» peligrosamente la unidad racial que, según ellos, caracterizaba a los países europeos. Fue por ello que las corrientes políticas que defendían estas posturas tendieron a exaltar la idea de una «raza pura» como esencia biológica y cultural de los Estados-nación modernos. Más aún, el darwinismo social consideraba que era necesario preservar el acervo genético de cada «raza» y cuidarlo de mezclas con otras, porque eso podría significar una «degeneración racial». Por ello sostenía que el peor enemigo de las «razas» nacionales era el mestizaje; que las mezclas entre «razas» producirían una descendencia deficiente y que conducirían al declive generalizado de la nación.

¿Pero qué sucedía en los Estados-nación en los que coexistían dos o más «razas»? Joseph Arthur de Gobineau, connotado darwinista social y embajador de Francia en Brasil entre 1869 y 1870, se manifestó escandalizado por los «cruces interraciales» que observó allí. Para él, el hecho de que Brasil fuera o no capaz de «alcanzar un lugar junto a las civilizaciones luminosas del hemisferio norte (...) dependía, en última instancia, de la incorporación o eliminación (...) de esos elementos [mestizos]».

En la segunda mitad del siglo xix, el darwinismo social y las ideas racistas ya tenían amplia cabida en América Latina. Allí, los países estaban casi todos enfrentados al dilema de qué hacer en términos de la conformación de su respectiva nación étnica, porque dentro de su territorio nacional coexistían dos o más «razas». La mayoría de estos países tenían una población originaria más o menos grande, un grupo heredero de los colonizadores europeos, algunos grupos de inmigrantes y, en muchos casos, una presencia más o menos fuerte de población de origen africano.

Enfrentadas a este dilema, las elites mexicanas idearon y lograron poner en marcha una solución muy particular: que la encarnación de las características ideales de la nacionalidad sería la población amestizada, producto únicamente de dos sangres y culturas, la indígena y la española. Pero no solo eso, sino que, contra lo que sostenía el racismo del darwinismo social, México reivindicaba que habría de convertirse en una nación viable, civilizada y con futuro precisamente porque había decidido fundarse sobre estas sangres y las culturas mezcladas. Casi todos los ideólogos e intelectuales de esa época coincidieron en esto, aunque había varias visiones sobre cómo emprender el proyecto, y el proceso que este siguió no estuvo exento de contradicciones. En la segunda mitad del siglo xix, el desarrollo de esta ideología mestizante pasó por dos muy distintas valoraciones de lo indígena. Por un lado, al indígena se lo consideraba un elemento positivo para el mestizaje, cosa que era expresada ya sea a través de una exaltación del pasado precolombino, ya sea presentando al indígena como resultado de una serie de adaptaciones biológicas que lo situaban en una posición de ventaja frente a los migrantes de otras regiones del mundo. De ahí se concluía que debía procederse a la absorción de los indígenas en el mestizaje. Por otro lado, se valoraba al indígena como un elemento sumamente negativo en cuanto a sus condiciones morales, físicas, fisiológicas y mentales. De ahí se concluía que, «dado que la permanencia de los grupos indígenas era un factor de atraso, (...) era de vital importancia convertir a esta parte de la población en individuos-ciudadanos mediante la educación, la transformación de su base económica (la propiedad comunitaria) y el mestizaje con la migración europea».

Con todo y sus contradicciones internas, este modelo identitario y étnico-racial de la «mezcla» fue ideológicamente implantado por los liberales decimonónicos triunfantes. Muchos fueron sus abogados defensores. Y como durante la segunda mitad del siglo xix estaban convencidos de la veracidad de que una nación es una raza y de que la raza mexicana era la mestiza, coexistieron dos relatos de nación étnica alternativos e incompatibles. El primer relato veía la esencia de esa raza como fincada en los pueblos originarios, que habían sido golpeados por la conquista, pero habían renacido de sus cenizas con la independencia. Entre sus más importantes representantes estaba el famoso escritor, poeta, periodista, abogado, político e ideólogo laicista Ignacio Ramírez, mejor conocido como el Nigromante. Este pensador consideraba que el

heroico origen de la composición racial y cultural de la nación mestiza era el indígena. Y añadía: «la sabiduría nacional debe levantarse sobre una base indígena». El segundo relato consideraba que la esencia de la «raza mexicana» eran los criollos, producto de la colonización, emancipados de sus padres tiránicos y que habían forjado su identidad autónoma por siglos, alcanzando su madurez identitaria con la independencia. Uno de sus principales representantes fue el político, militar, jurista, historiador y escritor Vicente Riva Palacio, quien escribió:

El atavismo de raza no se manifiesta nunca entre los mestizos descendientes de indio reproduciendo los caracteres puros de esa raza; y si el principio de la herencia hace alguna manifestación, es siguiendo siempre la línea española, cuyos detalles de construcción se fijan de una manera más persistente en la descendencia (...) modificaciones que han venido a constituir la raza de los mexicanos modernos...

Ambos relatos se enfrentaban a grandes problemas. El primero tenía que convivir con unas poderosas elites que, si bien proclamaban la «raza» de la nación mexicana como mestiza, denostaban a los indígenas de carne y hueso. El segundo tenía que convivir con el hecho de que, si exaltaba la «raza» y la cultura española como esencia de la nueva nación mestiza, tenía que empalmarse de muchas maneras con la España a la que los criollos mismos habían derrotado. Este hecho contradecía las bases de su triunfo frente a la Corona española, que no les habría sido posible de no haberse construido en estas tierras novohispanas una identidad propia, distinta de la de sus antepasados peninsulares. Una identidad barroca, fractal, a la que se habían adherido de diversas maneras, en los últimos siglos de la Colonia, muchos mestizos (25% de la población en 1810) e indígenas (60% de la población en ese mismo año).

A pesar de sus contradicciones, la ideología mestizante decimonónica triunfó, inclinándose más bien hacia la postura expresada por Riva Palacio, y derivó más adelante, tras la revolución de 1910-1920, en razón y proyecto de Estado. A lo largo del siglo xx, este proyecto fue profundizado gracias a múltiples instituciones, entre las cuales se destacan la Secretaría de Educación Pública, el Instituto Nacional Indigenista y el Departamento de Población de la Secretaría de Gobernación (Ministerio del Interior en otros países).

El Estado mexicano posrevolucionario instauró, hacia los pueblos indígenas, un modelo asimilacionista que la antropología crítica mexicana denunció en la década de 1970 como étnicamente discriminatorio. El argumento tras esta denuncia fue que la política indigenista integracionista había estado procediendo por décadas a un «etnocidio» de estos pueblos. Un «asesinato cultural» llevado a cabo de dos maneras entrelazadas: no respetando su calidad de «pueblos étnicamente diferenciados» ni intentando preservarla, y desarrollando, sin pedirles su opinión, políticas tendientes a asimilarlos a un país cuyo ideal identitario nacional es el mestizaje. Esta crítica al indigenismo no tocó nunca el tema del racismo, que no sería reconocido ni enunciado sino 30 años más adelante por el EZLN.

La crítica antirracista

Como ya señalamos, la crítica zapatista hacia el carácter racista del Estado y de la sociedad mexicana atentó contra el proyecto nacional del mestizaje. Y lo hizo en dos

sentidos. Por un lado, por el hecho de que el mensaje central del proyecto mestizante era que no puede ser tachado de racista un país que basa orgullosamente su identidad en la mezcla de sangres y de culturas. Por otro lado, por el hecho de que este mensaje, llevado a la práctica por múltiples instituciones, había penetrado en forma muy eficaz en las conciencias y los sentimientos de porcentajes muy elevados de la sociedad mexicana.

A lo largo de casi todo el siglo xx, esta sociedad, sus instituciones e incluso sus intelectuales mostraron un acuerdo, a veces tácito y a veces explícito, en el sentido de que el México mestizo no era racista. Ni siquiera los pueblos indígenas hablaban de racismo. Este se volvió así un no tema, e incluso un tema tabú. Si bien de manera lenta y accidentada, fue a partir de la denuncia zapatista que ciertos sectores del país fueron haciendo suya la crítica al racismo y fueron empujando una agenda antirracista. Entre ellos se encuentran una parte del movimiento indígena, de la academia, de las ong y de aquellas instituciones del Estado abocadas a la defensa de los derechos humanos y al combate contra la discriminación.

Algunos de los temas que han sido explorados gracias a ello han sido, por ejemplo, que si bien cientos de miles de indígenas y de afrodescendientes se habían unido a la causa de la Guerra de Independencia y habían asegurado de muchas maneras su triunfo, ellos no fueron convocados a opinar acerca del carácter del proyecto mestizante de nación étnica. En lo que toca a los esclavos de origen africano, convertidos en ciudadanos mexicanos tras su liberación de la esclavitud en 1829, fue paradójicamente a partir de ese momento cuando el nuevo Estado-nación dejó de tomarlos en cuenta en su especificidad. Por el contrario, el modelo de nación cívica liberal los lanzó a convertirse en masas mexicanas, a fundirse en ellas y a mantenerse y sobrevivir como mejor pudieran. Esta población no era nada insignificante desde el punto de vista demográfico. Se calcula que en 1810 era, después de la indígena, el segundo grupo más numeroso del nuevo país. Por otra parte, los afromexicanos no fueron considerados de ninguna manera como una de las vetas sobre las cuales habría de moldearse la «raza mexicana mestiza». En resumen, fueron invisibilizados tanto por el igualitarismo jurídico liberal de la nación cívica como por el proyecto mestizante de solo dos vetas que le dio sustento a la nación étnica. La Revolución Mexicana no los sacaría de la invisibilidad. Tampoco lo harían los gobiernos más progresistas del siglo xx y, finalmente, en 1994, el ezln no habló tampoco del racismo antinegro mexicano. Solo en 2015, tras un largo proceso de lucha, esta población fue contada en la ya mencionada Encuesta Intercensal, y México tuvo que reconocer que hay mexicanos y mexicanas que, tal y como fue fraseada la llamada «pregunta afro» en la Intercensal, «por su historia, tradiciones y cultura se consideran negros, afromexicanos o afrodescendientes». Y finalmente, el 9 de agosto de 2019, después de mucho trabajo de discusión, negociación y cabildeo, se aprobó una nueva modificación al artículo 2 de la Constitución, reconociendo a las comunidades afromexicanas como parte de la multiculturalidad mexicana y como sujetos de los mismos derechos colectivos reconocidos a los pueblos indígenas unos años antes: libre determinación, autonomía, desarrollo e inclusión social. Hoy en día, en las organizaciones y comunidades afromexicanas se construye también una agenda antirracista.

En lo que concierne a los pueblos indígenas del México de la segunda mitad del siglo xix, a ellos les fueron impuestas medidas de carácter económico, político y

cultural de corte netamente liberal. Los dirigentes liberales –entre los cuales estaba el presidente indígena zapoteco Benito Juárez– estaban convencidos de que estas medidas habrían de fomentar la plena integración de los pueblos originarios a la nación mestiza y los habrían de liberar de atavismos culturales y organizativos que en nada los beneficiaban en ese nuevo contexto. Por una parte, la nación cívica dejó de considerar a cada persona indígena como perteneciente a un «pueblo o nación indígena», como sí se hacía en la Colonia, y la ley constitucional aplicó a cada uno de ellos y ellas –como lo hizo con cualquier otro ciudadano mexicano– el igualitarismo jurídico característico del modelo liberal de garantía de los derechos civiles. Por otra parte, la construcción de la nación étnica a la que procedieron las elites en torno de la «raza mexicana mestiza» –de la que estas personas y pueblos eran supuestamente una veta fundamental– se llevó a cabo sin pedirles su opinión y sin contar con su aprobación. Es fundamental no leer los años que corrieron entre 1850 y 1960 con los ojos y las mentes de hoy.

Es fundamental considerar que esa época histórica estaba lejos de aquella en la que empezamos a vivir hace apenas 30 años. No hay que olvidar que fue solo en la década de 1990 cuando empezamos a presenciar el reconocimiento, a escala internacional y nacional, del carácter multi o intercultural de muchos Estados-nación. La elevación a carácter de ley del respeto a la historia, las razones, el territorio, las instituciones culturales y jurídicas de los pueblos indígenas y su derecho a la autonomía y a la autodeterminación data de hace apenas tres décadas.

Hoy estamos observando hasta qué punto el ingreso jurídico de México en la era de la multiculturalidad no ha logrado derrumbar el sólido edificio identitario mestizante nacional. También hasta qué punto esta forma de multiculturalidad no ha roto con el racismo histórico en contra de los pueblos y comunidades ya reconocidos de manera formal como étnicamente diferentes y como sujetos de derechos colectivos, pero no beneficiarios plenos, en la realidad, de estos derechos. En la actualidad, por ejemplo, el régimen de turno lleva a cabo grandes proyectos de infraestructura energética o turística sin respetar el derecho constitucional de los pueblos a la «consulta libre, previa e informada». Como dice la dirigente e intelectual indígena maya-cachiquel Emma Chirix: «cuando en Guatemala vienen a hablar conmigo de multiculturalidad, les digo, si quieren hablar de eso, primero hablemos de racismo». En el México de hoy, que ya es consciente del racismo agazapado y escondido tras el proyecto mestizante, se escucha frecuentemente que una vez que nos deshagamos de este proyecto, se acabará el racismo en este país. La prestigiosa académica y activista antirracista guatemalteca Marta Casaús Arzú escribe que su país rechazó «el proyecto mestizo de nación y emprendió un proyecto de enaltecimiento únicamente de lo criollo, y despreciativo tanto del mestizo como del indígena». En varios seminarios ella ha añadido que eso ha llevado a un racismo de tal virulencia que este derivó, en 1983, en un brutal genocidio, cuya reedición los pueblos indígenas guatemaltecos temen sin cesar. El racismo mestizante mexicano ha atacado duramente a indígenas y afroamericanos. Otros racismos no mestizantes latinoamericanos que, como el guatemalteco, son de corte decimonónico más clásico y no mestizante, no han sido menos violentos contra estos pueblos, y es probable que lo hayan sido más.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΑ:

“Το σχέδιο ‘Mestizaje’ (Επιμειξία) και ο ρατσισμός στο Μεξικό”

Η ιδεολογία της επιμειξίας επεδίωκε να δημιουργήσει μια "μεξικανική φυλή" από τη μίξη ιθαγενών και Ισπανών. Για δεκαετίες, το σχέδιο αυτό απέκρυψε την ύπαρξη και την επιμονή του ρατσισμού και κατέστησε ιδιαίτερα αόρατους τους πληθυσμούς αφρικανικής καταγωγής, οι οποίοι δεν αποτελούσαν μέρος του επίσημα εγκεκριμένου μείγματος των "φυλών". Μόλις τη δεκαετία του 1990 ο ρατσισμός ξεκίνησε να γίνεται αντιληπτός και ήταν η αφετηρία ορισμένων συζητήσεων σχετικά με την πολυπολιτισμικότητα, ενώ παράλληλα αμφισβητήθηκε το “mestizaje” ως εθνικό σχέδιο.

Το 1989, το Μεξικό ήταν η δεύτερη χώρα παγκοσμίως και η πρώτη στη Λατινική Αμερική που υπέγραψε μια δεσμευτική σύμβαση, τη Σύμβαση 169 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ) για τους “αυτόχθονες” και φυλετικούς πληθυσμούς. Ως αποτέλεσμα της επικύρωσής του, το άρθρο 2 του Συντάγματος που αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα τροποποιήθηκε το 1992, ώστε να αναγνωριστεί για πρώτη φορά στην ιστορία της χώρας ο πολυπολιτισμικός και πολυεθνικός της χαρακτήρας.

Η απογραφή του 2020 έδειξε ότι, σε έναν πληθυσμό 126 εκατομμυρίων, το 6,14% (περίπου 7. 740. 000 άτομα) είναι ομιλητές “αυτόχθονης” γλώσσας και το 2,04% (περίπου 2. 571. 000 άτομα) αυτοπροσδιορίζονται ως “αφρο-καταγόμενοι”. Μεταξύ 2016 και 2017, διεξήχθησαν πέντε πανεθνικές έρευνες που μέτρησαν τη φτώχεια σε σχέση με την εθνικότητα χρησιμοποιώντας 37 δείκτες. Τα αποτελέσματά τους επιτρέπουν τον διαχωρισμό τους σε πέντε ομάδες και την σύγκριση του επιπέδου φτώχειας μέσα σε αυτές: εθνικός πληθυσμός, πληθυσμός που μιλάει “αυτόχθονη” γλώσσα, πληθυσμός που αυτοαναγνωρίζεται ως ιθαγενής, αφρο-καταγόμενος πληθυσμός σε εθνικό επίπεδο και αφρο-καταγόμενος πληθυσμός 100 δήμων που επιλέχθηκαν επειδή έχουν τουλάχιστον 10% μεξικανικό πληθυσμό αφρικανικής καταγωγής (αφρομεξικανικό) . Μεταξύ αυτών των δεικτών μέτρησης της φτώχειας, ορισμένοι αναφέρονται στο επίπεδο του εισοδήματος, άλλοι στο μορφωτικό επίπεδο και άλλοι στην πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες υγείας και σε βασικές υπηρεσίες στέγασης. Το αποτέλεσμα ήταν ότι αυτοί που αντιπροσωπεύουν τις δύο φτωχότερες ομάδες Μεξικανών στη χώρα είναι, πρώτον, ο πληθυσμός που μιλάει “αυτόχθονη” γλώσσα και, δεύτερον, ο αφρο-καταγόμενος πληθυσμός των 100 επιλεγμένων δήμων.

Ένας σημαντικός δείκτης μέτρησης της φτώχειας που πρέπει να επισημανθεί στις μέρες μας, στο πλαίσιο της πανδημίας του ιού covid-19, είναι αυτός της "ευαλωτότητας στην υγεία". Το θέμα αυτό έχει μελετηθεί περισσότερο για τους “αυτόχθονες” πληθυσμούς παρά για τους αφρομεξικανικούς και τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ευαλωτότητα στην υγεία των πρώτων είναι πολύ πιο σοβαρή από εκείνη άλλων φτωχών κοινοτήτων, τόσο των αστικών όσο και των αγροτικών. Την 1η Φεβρουαρίου 2021, ο διευθυντής του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Montaña “Tlachinollan” στην περιφέρεια Montaña της πολιτείας Γκερέρο (Guerrero), Αμπέλ Μπαρέρα Ερνάντες (Abel Barrera Hernández), έγραψε ότι ο λαός Me'phaa, καθώς και εκείνοι του λαού Na'savi, της κοινότητας Júba Wajín και των περιοχών καλλιέργειας καφέ είχαν ήδη πολλούς νεκρούς και αρκετοί από αυτούς ήταν μέλη των κοινοτικών αρχών τους. Στις συγκεκριμένες περιοχές

πιστεύεται ότι οι θάνατοι αυτοί δεν ενδιαφέρουν την κυβέρνηση. (. . .) Απλώς δεν υπάρχουν, επειδή κανείς δεν τους βλέπει, δεν τους ακούει και δεν ενδιαφέρεται να ανακουφίσει αυτή την έκτακτη υγειονομική ανάγκη. Η νωχελική δράση των αρχών χαρακτηρίζεται από το κλείσιμο των νοσοκομείων και των δημαρχείων της La Montaña. (. . .) Στη μονάδα covid-19 του Γενικού Νοσοκομείου της πόλης Tlapa υπάρχουν μόνο 15 κρεβάτια και 7 αναπνευστήρες για να εξυπηρετηθούν οι 19 δήμοι της La Montaña. Υπάρχουν τρεις γενναίες γιατροί (. . .) Από τους 800 ανθρώπους που έχουν περιθάλψει, περίπου 300 έχουν πεθάνει. Ωστόσο, τα στατιστικά στοιχεία που διαχειρίζεται τόσο το Ομοσπονδιακό υπουργείο υγείας, όσο και αυτό της συγκεκριμένης πολιτείας, αναφέρθηκαν σε 111 θανάτους στις 17 Ιανουαρίου 2021.

Τέλος, οι “αυτόχθονες” πληθυσμοί υπήρξαν θύματα τόσο της βίας των εμπόρων ναρκωτικών όσο και του “πολέμου κατά των ναρκωτικών” που κήρυξε το Μεξικανικό κράτος. Τα τελευταία 17 χρόνια, η επέμβαση του ομοσπονδιακού στρατού σε περιοχές όπου ενεργούσαν τα καρτέλ ναρκωτικών, οδήγησε τα καρτέλ στο να αναζητήσουν νέα εδάφη, ιδίως αγροτικές και “αυτόχθονες” περιοχές, τις οποίες επεδίωκαν να ελέγξουν. Πολλές από αυτές τις κοινότητες αντιστάθηκαν έντονα στη διείσδυση των ναρκωτικών, άλλες υποχώρησαν και άλλες αναγκάστηκαν να συνεργαστούν. Το σίγουρο είναι ότι το κράτος -είτε κυβερνάται από την κεντροδεξιά (2006-2012), είτε από το κέντρο (2012-2018) είτε από την “αριστερά” (2018 μέχρι σήμερα)- υπήρξε πολύ αδύναμο στον αγώνα του κατά του οργανωμένου εγκλήματος. Σχεδόν πάντα εγκατέλειπε στην τύχη τους αυτές τις κοινότητες και τους λαούς, οι οποίοι πολλές φορές πρέπει να οργανωθούν αυτόνομα ενάντια στη βία που διαλύει τον κοινωνικό ιστό των περιοχών τους.

Όλες αυτές οι σοβαρές δυσλειτουργίες είναι προϊόν όχι μόνο του ταξισμού ή των ταξικών διακρίσεων που ιστορικά επικρατούσαν στο Μεξικό, αλλά και του ρατσισμού και των εθνολογικών διακρίσεων που, με αποικιακές καταβολές, επικρατούν στη χώρα αυτή από τη δημιουργία της ως σύγχρονου Κράτους-Εθνους το 1821. Όπως είχαμε γράψει σε μια πρόσφατη δημοσίευση:

Ο ρατσισμός είναι ένας τρόπος σκέψης, αντίληψης και δράσης που βασίζεται σε ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό μιας ανθρώπινης διαφοράς που ονομάζεται “φυλετική”. (. . .) Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα ο διαχωρισμός της ανθρωπότητας σε “φυλές” υπήρξε ένα από τα πιο αποτελεσματικά μέσα για την καθιέρωση μιας ιεραρχίας μεταξύ των ανθρώπινων ομάδων. Θεωρεί λανθασμένα ότι υπάρχουν κατώτερες και ανώτερες “φυλές”. Αυτός ο τρόπος ταξινόμησης της ανθρωπότητας έχει συμβάλει σημαντικά στη δημιουργία πολλών ανισοτήτων και αδικιών, διότι (. . .) θεωρεί ότι τα φυσικά ή βιολογικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων συνδέονται άμεσα με τις συνήθειες τους, τους τρόπους συμπεριφοράς τους, ακόμη και με τη νοημοσύνη τους. Αυτός ο τρόπος σκέψης και δράσης συνεπάγεται [την εγκαθίδρυση] δημιουργία εξουσιαστικών δομών και δικτύων εξουσίας που εκδηλώνονται σε τακτικές και συμπεριφορές οι οποίες θεωρούνται φυσιολογικές. Αυτό βαθαιώνει τις ανισότητες και τις δικαιολογεί, καθώς φαίνεται ότι κάποιοι έχουν, λόγω της φύσης και της κουλτούρας τους, το δικαίωμα σε καλύτερες συνθήκες διαβίωσης από άλλους.

Παρόλα τα παραπάνω, μόλις τον Ιανουάριο του 1994 άρχισε να συζητείται η υπαρξη ρατσισμού στη χώρα. Ο Στρατός των Ζαπατίστας για την Εθνική Απελευθέρωση (ezln) κατήγγειλε την παρουσία του ρατσισμού κατά των ιθαγενών

και τον χαρακτήρισε σοβαρό πρόβλημα. Ο ezln ήταν η κραυγή σε μια χώρα όπου κανείς δεν μιλούσε για ρατσισμό, κανείς δεν τον αναγνώριζε ως μια από τις πιο σοβαρές δομικές μορφές κυριαρχίας, δημιουργίας ανισοτήτων και αποκλεισμού εις βάρος των αυτοχθόνων πληθυσμών. Αυτή η ανακοίνωση, ότι η καταπολέμηση του ρατσισμού θα αποτελούσε ένα από τα κεντρικά σημεία της ατζέντας του αγώνα του ezln, ήταν αντίθετη με το συλλογικό φαντασιακό της χώρας που διατηρήθηκε, καλλιεργήθηκε, διαδόθηκε και αναπαράχθηκε σε πολλά επίπεδα για δεκαετίες. Για να καταλάβουμε γιατί η καταγγελία των Ζαπατίστας ήταν μια επίθεση σε αυτό το φαντασιακό, είναι απαραίτητο να πάμε πίσω στον 19^ο και 20^ο αιώνα.

Επιμειξία (“Mestizaje”) και φαντασιακή κοινότητα

Η ιδανική ταυτότητα ενός μιγά διαμορφώθηκε τον 19^ο αιώνα. Αυτή συνίστατο από τον συνδυασμό της αυτόχθονης φλέβας με την φλέβα του πληθυσμού ισπανικής καταγωγής για να δημιουργηθεί μια ενιαία φυλή, μια ενιαία εθνική κουλτούρα, η “mestiza” (ανάμειξη), η οποία θεωρήθηκε συνώνυμη της “μεξικανικής”. Αυτό το φαντασιακό αγαπήθηκε ανοιχτά από τις φιλελεύθερες ελίτ του 19ου αιώνα και έγινε μία από τις κεντρικές δημόσιες πολιτικές του μετεπαναστατικού κράτους κατά τον 20ο αιώνα.

Αυτή η ιδεολογία και αυτό το κρατικό σχέδιο χαρακτηρίζονταν πάντοτε ως μη ρατσιστικά, διότι πώς θα μπορούσε η καρδιά του μεξικανικού έθνους να είναι ρατσιστική, όταν είχε οικοδομηθεί στη βάση “ενός ‘ακάθαρτου’ αίματος και πολιτισμού”, των μιγάδων, και όχι στη βάση “ενός καθαρού αίματος, ενός περιοριστικού καθαρού πολιτισμού”; Προκειμένου να εξηγήσουμε πλήρως γιατί αυτό το επιχείρημα είναι ο βασικός λόγος για τον οποίο το Μεξικό δεν θα μπορούσε να κατηγορηθεί για ρατσισμό, είναι απαραίτητο να αλλάξουμε για λίγο ήπειρο και να πάμε στην Ευρώπη του 19ου αιώνα. Εκείνη την εποχή, η ιμπεριαλιστική “μπότα” αρκετών από τις χώρες, οι οποίες είχαν αποικίσει μεγάλο μέρος του κόσμου από τον 15ο αιώνα κι έπειτα, πατούσε βαριά πάνω στα ήδη ανεξάρτητα έθνη της Λατινικής Αμερικής. Αυτό σήμαινε, μεταξύ άλλων, ότι τα ευρωπαϊκά μοντέλα του σύγχρονου σχηματισμού Κρατών-Εθνών επηρέαζαν έντονα αυτό το φαντασιακό, τα σχέδια και τις δράσεις των κρεολικών ελίτ, δηλαδή των λευκών που είχαν γεννηθεί στην Αμερική, που βρίσκονταν στην ηγεσία των νέων χωρών της Λατινικής Αμερικής. Τα μοντέλα αυτά στηρίχθηκαν σε δύο πυλώνες: τον σχηματισμό του “Κράτους - Έθνους πολιτών” («Estado-nación cívico»), που αποτελείται από ένα έδαφος, έναν λαό και δημοκρατικούς κρατικούς θεσμούς, και τον σχηματισμό του “εθνικού Κράτους - Έθνους” («Estado-nación étnico»), που στηρίζεται σε μια συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα των μελών του.

Στο ευρωπαϊκό μοντέλο της εποχής, η έννοια της “φυλής” χρησιμοποιήθηκε τόσο για να διατυπωθεί το ανήκειν σε ένα συγκεκριμένο έθνος, όσο και για να διαμορφωθούν τα εθνικά σύνορα. Το “εθνικό Κράτος - Έθνος” διαπνεόταν από ρατσιστικές ιδέες, όπως το ότι οι άνθρωποι χωρίζονται σε φυλές ή το ότι υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες φυλές. Τονίστηκε η ιδέα ότι σε κάθε έθνος αντιστοιχούσε μια “φυλή”. Η ιδέα αυτή είχε διπλή έννοια: “η φυλή ως γνώρισμα της εθνικότητας, ένα έθνος είναι μια φυλή, και η φυλή ως παράγοντας που ευνοεί ή εμποδίζει την πρόοδο και τον πολιτισμό των εθνών”. “Με άλλα λόγια, οι “φυλές” είναι αυτές που μας διαφοροποιούν ως λαούς, αλλά και ο παράγοντας που μπορεί να μας οδηγήσει

στην πρόοδο ή στην παρακμή ".

Σύμφωνα με τα λόγια των κοινωνικών δαρβινιστών, ριζοσπαστικών εκπροσώπων του "επιστημονικού ρατσισμού" του 19ου αιώνα, αρκετές από τις "φυλές" που υπάρχουν σε κάθε εθνικό κράτος θα μπορούσαν να αποτελέσουν εμπόδια στην πλήρη ανάπτυξή του. Γι' αυτούς, λοιπόν, οι ευρωπαϊκές χώρες έπρεπε να διατηρήσουν την καθαρότητα της λευκής ή καυκάσιας "φυλής" αποφεύγοντας την "επιμειξία" με άλλες υποτιθέμενες κατώτερες φυλές. Υποστήριζαν ότι η ανάμειξη σήμαινε την επικίνδυνη "διάλυση" της φυλετικής ενότητας που, σύμφωνα με αυτούς, χαρακτήριζε τις ευρωπαϊκές χώρες. Για το λόγο αυτό, τα πολιτικά ρεύματα που υποστήριζαν αυτές τις θέσεις είχαν την τάση να εξυψώνουν την ιδέα της "καθαρής φυλής" ως τη βιολογική και πολιτιστική ουσία των σύγχρονων Κρατών-Εθνών. Επιπλέον, ο κοινωνικός δαρβινισμός θεωρούσε απαραίτητη τη διατήρηση της γονιδιακής κληρονομιάς κάθε "φυλής" και την προστασία της από την ανάμειξη με άλλες, μιας και αυτό θα μπορούσε να σημάνει "φυλετικό εκφυλισμό". Έτσι, υποστήριξε ότι ο χειρότερος εχθρός των εθνικών "φυλών" ήταν ο εκφυλισμός, ότι δηλαδή οι επιμειξίες μεταξύ των "φυλών" θα παρήγαγαν "λειψούς" απογόνους και θα οδηγούσαν στη γενική παρακμή του έθνους.

Τι συνέβαινε όμως σε Κράτη-Εθνη όπου συνυπήρχαν δύο ή περισσότερες "φυλές"; Ο Αρτύρ ντε Γκομπινώ (Arthur de Gobineau), γνωστός κοινωνικός δαρβινιστής και Γάλλος πρέσβης στη Βραζιλία μεταξύ 1869 και 1870, σοκαρίστηκε από τις "διαφυλετικές διασταυρώσεις" που παρατήρησε εκεί. Γι' αυτόν, το αν η Βραζιλία θα μπορούσε να κατακτήσει ή όχι "μια θέση δίπλα στους φωτεινούς πολιτισμούς του βόρειου ημισφαιρίου (. . .) εξαρτάται, τελικά, από την ενσωμάτωση ή την εξάλειψη (. . .) αυτών των στοιχείων (επιμειξίας)".

Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ο κοινωνικός δαρβινισμός και οι ρατσιστικές ιδέες ήταν ήδη ευρέως διαδεδομένες στη Λατινική Αμερική. Εκεί, όλες σχεδόν οι χώρες αντιμετώπιζαν το δίλημμα του τι έπρεπε να κάνουν όσον αφορά τη διαμόρφωση του αντίστοιχου εθνικού κράτους τους, επειδή δύο ή περισσότερες "φυλές" συνυπήρχαν εντός της εθνικής τους επικράτειας. Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες είχαν έναν σχετικά μεγάλο αρχικό πληθυσμό, απογόνους των Ευρωπαίων αποικιοκρατών, ορισμένους μετανάστες και, σε πολλές περιπτώσεις, μια μεγαλύτερη ή μικρότερη παρουσία πληθυσμών αφρικανικής καταγωγής.

Αντιμέτωπες με αυτό το δίλημμα, οι μεξικανικές ελίτ επινόησαν και κατάφεραν να εφαρμόσουν μια πολύ συγκεκριμένη λύση. Αυτή ήταν πως η ενσάρκωση των ιδανικών χαρακτηριστικών της μεξικανικής εθνικότητας θα ήταν ένας ανάμεικτος λαός, προϊόν δύο μόνο αιμάτων και πολιτισμών, των ιθαγενών και των Ισπανών. Όχι μόνο αυτό, αλλά κόντρα στον ρατσισμό του κοινωνικού δαρβινισμού, το Μεξικό υποστήριζε ότι θα γινόταν ένα βιώσιμο, πολιτισμένο και με μέλλον κράτος ακριβώς επειδή αποφάσισε να χτιστεί πάνω σε αυτά τα ανάμεικτα αίματα και πολιτισμούς. Σχεδόν όλοι οι ιδεολόγοι και οι διανοούμενοι της εποχής συμφώνησαν σε αυτό, αν και υπήρχαν διαφορετικές αντιλήψεις για το πώς θα υλοποιείτο αυτό το εγχείρημα και στην διαδικασία που ακολούθησε δεν έλειπαν οι αντιφάσεις. Στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, η ανάπτυξη αυτής της ιδεολογίας της επιμειξίας πέρασε μέσα από δύο πολύ διαφορετικές αξιολογήσεις των ιθαγενών. Από τη μία πλευρά, ο "ιθαγενής" θεωρούνταν θετικό στοιχείο για τον εκφυλισμό, το οποίο εκφράστηκε είτε με την εξύψωση του προκολομβιανού παρελθόντος, είτε με την παρουσίαση του ιθαγενούς

ως το αποτέλεσμα μιας σειράς βιολογικών προσαρμογών του στα αμερικανικά εδάφη που τον έθεταν σε πλεονεκτική θέση έναντι των μεταναστών από άλλες περιοχές του κόσμου. Από αυτό προέκυψε το συμπέρασμα ότι οι “αυτόχθονες” θα έπρεπε να απορροφηθούν κατά την διάρκεια του σχεδίου του “mestizaje” (επιμειξία). Από την άλλη πλευρά, ο “ιθαγενής” θεωρήθηκε ως ένα εξαιρετικά αρνητικό στοιχείο από την άποψη της ηθικής, της σωματικής, της φυσιολογικής και της ψυχικής κατάστασης. Από αυτό προέκυψε το συμπέρασμα ότι, “δεδομένου ότι η μονιμότητα των ιθαγενών ομάδων ήταν παράγοντας καθυστέρησης, (. . .) ήταν ζωτικής σημασίας να μετατραπεί αυτό το τμήμα του πληθυσμού σε άτομα-πολίτες μέσω της εκπαίδευσης, της μεταμόρφωσης της οικονομικής τους βάσης, δηλαδή της κοινοκτημοσύνης, και της επιμειξίας τους με τους Ευρωπαίους μετανάστες”.

Παρά τις εσωτερικές του αντιφάσεις, αυτό το ταυτοτικό και εθνοφυλετικό μοντέλο “ανάμειξης” εμφυτεύτηκε ιδεολογικά από τους θριαμβευτές φιλελεύθερους του 19ου αιώνα. Πολλοί ήταν οι δικηγόροι υπεράσπισής του. Και επειδή κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα ήταν πεπεισμένοι για την εγκυρότητα της ιδέας ότι το έθνος είναι μια φυλή και ότι η μεξικανική φυλή ήταν οι “μεστίζο” (mestizos), δηλαδή οι μιγάδες με “αυτόχθονο” και ευρωπαϊκό αίμα, συνυπήρχαν δύο εναλλακτικές και ασύμβατες θεωρίες όσο αναφορά την εθνότητα. Σύμφωνα με την πρώτη θεωρία, οι φυλές αυτές είχαν τις ρίζες τους στους ιθαγενείς λαούς, οι οποίοι είχαν υποστεί τεράστια πλήγματα κατά την κατάκτηση της γης τους από τους αποικιοκράτες, αλλά είχαν αναγεννηθεί από τις στάχτες τους με την ανεξαρτησία του Μεξικού. Μεταξύ των σημαντικότερων εκπροσώπων της ήταν ο διάσημος συγγραφέας, ποιητής, δημοσιογράφος, δικηγόρος, πολιτικός και κοσμικός ιδεολόγος Ιγνάσιο Ραμίρεζ (Ignacio Ramírez), γνωστός ως Νεκρομάντης. Αυτός ο στοχαστής θεωρούσε ότι η ηρωική ρίζα της φυλετικής και πολιτιστικής σύνθεσης του μεικτού αυτού έθνους προερχόταν από την ιθαγενή πλευρά του. Πρόσθεσε επίσης ότι “η σοφία και οι γνώσεις του έθνους αυτού πρέπει να βασιστούν στην “αυτόχθονη” μεριά του. Η δεύτερη θεωρία υποστήριζε ότι η ουσία της “μεξικανικής φυλής” ήταν οι κρεολοί, προϊόν της αποικιοκρατίας, χειραφετημένοι από τους τυραννικούς πατέρες τους και οι οποίοι για αιώνες προσπαθούσαν να σχηματίσουν την αυτόνομη ταυτότητά τους, φτάνοντας στην τελική της μορφή μετά την ανεξαρτησία. Ένας από τους κύριους εκπροσώπους της ήταν ο πολιτικός, στρατιωτικός, νομικός, ιστορικός και συγγραφέας Βισέντε Ρίβα Παλάσιο (Vicente Riva Palacio), ο οποίος έγραψε:

Ο αταβισμός της φυλής δεν εκδηλώνεται ποτέ στους μιγάδες που κατάγονται από τους Ινδιάνους αναπαράγοντας τους καθαρούς χαρακτήρες της φυλής αυτής- και αν η αρχή της κληρονομικότητας εκδηλώνεται, είναι πάντα ακολουθώντας την ισπανική γραμμή, οι λεπτομέρειες της κατασκευής της οποίας αποτυπώνονται με πιο επίμονο τρόπο στους απογόνους (. . .) τροποποιήσεις που έχουν καταλήξει να αποτελούν τη φυλή των σύγχρονων Μεξικανών. . .

Και οι δύο θεωρίες αντιμετώπισαν σημαντικά προβλήματα. Η πρώτη έπρεπε να συνυπάρξει με τις ισχυρές ελίτ που, ενώ διακήρυτταν ότι η “φυλή” του μεξικανικού έθνους ήταν οι μεστίζο, υποτιμούσαν τους με σάρκα και οστά ιθαγενείς. Η δεύτερη έπρεπε να συνυπάρξει με το γεγονός ότι, αν εξύψωνε την ισπανική “φυλή” και τον ισπανικό πολιτισμό ως την ουσία του νέου έθνους των μεστίζο, θα έπρεπε να συνδέεται άμεσα με την Ισπανία που οι ίδιοι οι κρεολοί είχαν συντρίψει. Το γεγονός αυτό αντέκρουε τη βάση του θριάμβου τους επί του ισπανικού στέμματος, ο οποίος δεν θα ήταν εφικτός αν δεν είχαν οικοδομήσει τη δική τους ταυτότητα σε αυτά τα

εδάφη της Νέας Ισπανίας, διαφορετική από εκείνη των προγόνων τους στην Ισπανική χερσόνησο. Μια περίτεχνη ταυτότητα, προϊόν συγκρητιστικής σύνθεσης την οποία υιοθέτησαν με διάφορους τρόπους πολλοί μεστίζο (25% του πληθυσμού το 1810) και ιθαγενείς (60% του πληθυσμού το ίδιο έτος) κατά τους τελευταίους αιώνες της αποικιοκρατίας.

Παρά τις αντιφάσεις της, η ιδεολογία των μιγάδων του 19ου αιώνα θριάμβευσε, τείνοντας περισσότερο προς τη θέση που εξέφρασε ο Ρίβα Παλάσιο, και αργότερα, μετά την επανάσταση του 1910-1920, μετατράπηκε σε λογική και κρατικό σχέδιο. Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα, το σχέδιο αυτό αναπτύχθηκε περαιτέρω από πολλούς φορείς, όπως το Υπουργείο Δημόσιας Εκπαίδευσης, το Εθνικό Ιθαγενικό Ινστιτούτο και το Τμήμα Πληθυσμού του Υπουργείου Εσωτερικών (Υπουργείο Εσωτερικών σε άλλες χώρες).

Το μετεπαναστατικό μεξικανικό κράτος εγκαθίδρυσε ένα μοντέλο αφομοίωσης των “αυτοχθόνων” πληθυσμών, το οποίο η μεξικανική κριτική ανθρωπολογία κατήγγειλε τη δεκαετία του 1970 ως εθνολογικά προκατειλημμένο. Το επιχείρημα πίσω από αυτή την καταγγελία ήταν ότι η πολιτική ενσωμάτωσης των ιθαγενών εξελισσόταν για δεκαετίες σε μια “εθνοκτονία” αυτών των λαών. Μια “πολιτισμική δολοφονία” που πραγματοποιείται με δύο συνυφασμένους τρόπους. Ο πρώτος είναι ο μη σεβασμός της ιδιότητάς τους ως “εθνικά διαφοροποιημένων λαών” καθώς και η μη προσπάθεια διατήρησής αυτής της ιδιότητας. Ενώ ο δεύτερος αφορά την ανάπτυξη πολιτικών, χωρίς να ζητηθεί η γνώμη των “αυτόχθων” λαών, που τείνουν να τους αφομοιώσουν σε μια χώρα της οποίας το ιδανικό της εθνικής ταυτότητας είναι το “mestizaje”. Αυτή η κριτική του ιθαγενισμού δεν άγγιξε ποτέ το ζήτημα του ρατσισμού, το οποίο θα αναγνωριστεί και θα διατυπωθεί μόνο 30 χρόνια αργότερα από το ezln.

Η αντιρατσιστική κριτική

Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, η κριτική των Ζαπατίστας σχετικά με τον ρατσιστικό χαρακτήρα του μεξικανικού κράτους και της κοινωνίας ήταν μια επίθεση στο εθνικό σχέδιο του mestizaje. Και το έκανε με δύο τρόπους. Από τη μία πλευρά, επειδή το κεντρικό μήνυμα του εγχειρήματος επιμειξίας ήταν ότι μια χώρα που βασίζει περήφανα την ταυτότητά της στην ανάμειξη αίματος και πολιτισμών δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ρατσιστική. Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι αυτό το μήνυμα, που εφαρμόστηκε στην πράξη από πολλούς θεσμούς, είχε διεισδύσει πολύ αποτελεσματικά στις συνειδήσεις και τα συναισθήματα πολύ μεγάλου ποσοστού της μεξικανικής κοινωνίας.

Κατά το μεγαλύτερο μέρος του 20ου αιώνα, η κοινωνία αυτή, τα θεσμικά της όργανα, ακόμη και οι διανοούμενοί της, έδειχναν μια συμφωνία, άλλοτε σιωπηρή και άλλοτε ρητή, ότι το Μεξικό των μεστίζο δεν ήταν ρατσιστικό. Ακόμη και οι “αυτόχθονες” δεν μιλούσαν για ρατσισμό. Έγινε έτσι ένα “ανύπαρκτο θέμα”, ακόμη και ένα θέμα ταμπού. Αν και αργά και δύσκολα, από την καταγγελία των Ζαπατίστας ξεκίνησαν ορισμένοι τομείς και κλάδοι της χώρας να υιοθετούν την κριτική του ρατσισμού και να προωθούν μια αντιρατσιστική ατζέντα. Σε αυτούς περιλαμβάνονται μέρος του κινήματος των ιθαγενών, των ακαδημαϊκών, των ΜΚΟ και των κρατικών θεσμών που είναι αφοσιωμένοι στην υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και

την καταπολέμηση των διακρίσεων.

Μερικά από τα ζητήματα που διερευνήθηκαν ως αποτέλεσμα ήταν, για παράδειγμα, ότι ενώ εκατοντάδες χιλιάδες ιθαγενείς και άτομα αφρικανικής καταγωγής είχαν προσχωρήσει στον αγώνα της Ανεξαρτησίας και είχαν εξασφαλίσει με πολλούς τρόπους τον θρίαμβό του, δεν κλήθηκαν να έχουν λόγο στον χαρακτήρα του σχεδίου “mestizaje” του εθνικού κράτους. Όσον αφορά τους σκλάβους αφρικανικής καταγωγής, οι οποίοι έγιναν πολίτες του Μεξικού μετά την απελευθέρωσή τους από τη δουλεία το 1829, παραδόξως από εκείνη τη στιγμή το νέο Κράτος-Έθνος έπαψε να λαμβάνει υπόψη την ιδιαιτερότητά τους. Αντιθέτως, το φιλελεύθερο μοντέλο του πολιτικού κράτους τους έριξε στο να γίνουν κι αυτοί μεξικανικές μάζες, να συγχωνευτούν μεταξύ τους, να διατηρηθούν και να επιβιώσουν όσο καλύτερα μπορούσαν. Ο πληθυσμός αυτός δεν ήταν ασήμαντος από δημογραφική άποψη. Υπολογίζεται ότι το 1810 ήταν, μετά τους ιθαγενείς, η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα στη νέα χώρα. Από την άλλη πλευρά, οι Αφρομεξικανοί δεν θεωρούνταν σε καμία περίπτωση ως μία από τις φλέβες πάνω στις οποίες θα διαμορφωνόταν η “μεξικανική φυλή των μεστίζο”. Εν ολίγοις, είχαν καταστεί αόρατοι τόσο από τη φιλελεύθερη νομική ισονομία του πολιτικού κράτους όσο και από το σχέδιο των μεστίζο δυο μόνο καταγωγών που στήριζε το εθνικό κράτος. Η Μεξικανική Επανάσταση δεν θα τους έβγαζε από την αορατότητα ούτε και οι πιο προοδευτικές κυβερνήσεις του 20ου αιώνα. Τελικά, το 1994, ούτε το EZLN δεν έκανε αναφορά στον μεξικανικό ρατσισμό κατά των νέγρων. Μόλις το 2015, μετά από μια μακρά διαδικασία αγώνων, ο πληθυσμός αυτός καταμετρήθηκε στη διαγενεακή έρευνα και το Μεξικό αναγκάστηκε να αναγνωρίσει ότι υπάρχουν Μεξικανοί που, όπως διατυπώθηκε στη διαγενεακή έρευνα το λεγόμενο “Αφρο-Ερώτημα”, “λόγω της ιστορίας, των παραδόσεων και του πολιτισμού τους, θεωρούν τους εαυτούς τους μαύρους, Αφρομεξικανούς ή Αφρο-απογόνους”. Και τέλος, στις 9 Αυγούστου 2019, μετά από πολλές συζητήσεις, διαπραγματεύσεις και πιέσεις, εγκρίθηκε μια νέα τροποποίηση του άρθρου 2 του Συντάγματος. Βάσει αυτής, αναγνωρίζονται οι αφρομεξικανικές κοινότητες ως μέρος της μεξικανικής πολυπολιτισμικότητας και ως υποκείμενα των ίδιων συλλογικών δικαιωμάτων που αναγνωρίστηκαν για τους “αυτόχθονες” πληθυσμούς λίγα χρόνια νωρίτερα: αυτοδιάθεση, αυτονομία, ανάπτυξη και κοινωνική ένταξη. Σήμερα, μια αντιρατσιστική ατζέντα δημιουργείται επίσης στις αφρομεξικανικές οργανώσεις και κοινότητες.

Όσον αφορά τους “αυτόχθονες” πληθυσμούς του Μεξικού κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, τους επιβλήθηκαν οικονομικά, πολιτικά και πολιτιστικά μέτρα καθαρά φιλελεύθερου χαρακτήρα. Οι φιλελεύθεροι ηγέτες, μεταξύ των οποίων και ο ιθαγενής πρόεδρος της φυλής Zapotec Μπενίτο Χουάρες (Benito Juárez) ήταν πεπεισμένοι ότι τα μέτρα αυτά θα προωθούσαν την πλήρη ενσωμάτωση των ιθαγενών στο έθνος των μεστίζο και θα τους απάλλασσαν από πολιτιστικούς και οργανωτικούς αταβισμούς που δεν τους ωφελούσαν σε αυτό το νέο πλαίσιο. Από τη μία πλευρά, το πολιτικό κράτος έπαψε να θεωρεί ότι κάθε ιθαγενής ανήκει σε έναν “ιθαγενή λαό ή έθνος”, όπως συνέβαινε κατά την αποικιοκρατία. Το συνταγματικό δίκαιο εφάρμοσε σε κάθε έναν από αυτούς, όπως και σε κάθε άλλο Μεξικανό πολίτη, τη νομική ισονομία που χαρακτηρίζει το φιλελεύθερο μοντέλο εγγύησης των πολιτικών δικαιωμάτων. Από την άλλη πλευρά, η οικοδόμηση του εθνικού κράτους, την οποία η ελίτ προχώρησε στο να κατασκευάσει γύρω από τη “φυλή των Μεξικανών μιγάδων”, της οποίας αυτά τα άτομα και οι λαοί αποτελούσαν υποτίθεται μια θεμελιώδη φλέβα, πραγματοποιήθηκε χωρίς να ζητηθεί η γνώμη και η έγκρισή τους. Είναι σημαντικό να

μην διαβάζουμε τα χρόνια μεταξύ 1850 και 1960 με τα σημερινά μάτια και μυαλά.

Είναι σημαντικό να αναλογιστούμε ότι αυτή η ιστορική εποχή απείχε πολύ από εκείνη στην οποία αρχίσαμε να ζούμε μόλις πριν από 30 χρόνια. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μόλις τη δεκαετία του 1990 αρχίσαμε να γινόμαστε μάρτυρες της αναγνώρισης, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, του πολυπολιτισμικού ή διαπολιτισμικού χαρακτήρα πολλών Κρατών-Εθνών. Η περιβολή του σεβασμού στην ιστορία, στους φυλετικούς προγόνους, στο έδαφος, στους πολιτιστικούς και νομικούς θεσμούς των "αυτοχθόνων" πληθυσμών και στο δικαίωμα των τελευταίων στην αυτονομία και τον αυτοπροσδιορισμό με τον μανδύα του καθεστώτος νόμου χρονολογείται μόλις κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες.

Σήμερα παρατηρούμε σε ποιο βαθμό η νόμιμη είσοδος του Μεξικού στην εποχή της πολυπολιτισμικότητας δεν κατάφερε να ανατρέψει το στέρεο οικοδόμημα της εθνικής ταυτότητας των μεστίζο. Επίσης, σε ποιο βαθμό αυτή η μορφή πολυπολιτισμικότητας δεν έχει έρθει σε ρήξη με τον ιστορικό ρατσισμό εναντίον λαών και κοινοτήτων που έχουν ήδη αναγνωριστεί επισήμως ως εθνολογικά διαφορετικοί και ως υποκείμενα συλλογικών δικαιωμάτων, αλλά, στην πραγματικότητα, δεν είναι πλήρεις δικαιούχοι αυτών των δικαιωμάτων. Επί του παρόντος, για παράδειγμα, το σημερινό καθεστώς υλοποιεί μεγάλα έργα ενεργειακής ή τουριστικής υποδομής χωρίς να σέβεται το συνταγματικό δικαίωμα των λαών στην "ελεύθερη, προηγούμενη και ενημερωμένη διαβούλευση". Όπως λέει η διανοούμενη και ηγέτιδα των ιθαγενών Maya-Cachiquel Έμμα Κιρίξ (Emma Chirix): "όταν έρχονται να μου μιλήσουν στη Γουατεμάλα για την πολυπολιτισμικότητα, τους λέω, αν θέλουν να μιλήσουν γι' αυτήν, ας μιλήσουν πρώτα για τον ρατσισμό". Στο σημερινό Μεξικό, το οποίο έχει ήδη συνειδητοποιήσει τον ρατσισμό που κρύβεται πίσω από το σχέδιο των μεστίζο, ακούγεται συχνά ότι μόλις απαλλαγούμε από αυτό το σχέδιο, ο ρατσισμός σε αυτή τη χώρα θα τελειώσει. Η υψηλού κύρους ακαδημαϊκός και αντιρατσίστρια ακτιβίστρια της Γουατεμάλας Μάρτα Κασαούς Αρζού (Marta Casaús Arzú) γράφει ότι η χώρα της απέρριψε "το εγχείρημα των μεστίζο για εθνοποίηση και ξεκίνησε ένα εγχείρημα εξύψωσης μόνο των κρεολών, περιφρονώντας τόσο τους μεστίζο όσο και τους ιθαγενείς ". Σε διάφορα σεμινάρια πρόσθεσε ότι αυτό οδήγησε σε τόσο έντονο ρατσισμό που κατέληξε, το 1983, σε μια βίαιη γενοκτονία, την επανάληψη της οποίας φοβούνται αδιάκοπα οι "αυτόχθονες" πληθυσμοί της Γουατεμάλας. Ο ρατσισμός κατά των μεξικανών μεστίζο έχει βάλει στο στόχαστρο τους ιθαγενείς και τους Αφρομεξικανούς. Άλλα είδη ρατσισμού στην Λατινική Αμερική που δεν προσομοιάζουν σε αυτό κατά των μεστίζο, όπως αυτός στην Γουατεμάλα, είναι πιο κλασικού τύπου του 19ου αιώνα. Αυτά τα είδη δεν ήταν λιγότερο βίαια εναντίον αυτών των λαών, ίσως μάλιστα να ήταν και περισσότερο.

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ:

Είναι λογικό κατά την διάρκεια της μετάφρασης ενός οποιουδήποτε κειμένου, ο μεταφραστής να έρθει αντιμέτωπος με ορισμένες προκλήσεις και δυσκολίες ως προς την απόδοση του πρωτοτύπου στην Γλώσσα-Στόχο. Το συγκεκριμένο κείμενο, όπως και κάθε άλλο, έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες, οι οποίες χρειάζονται την ανάλογη διαχείριση. Είναι απαραίτητο να δώσουμε βάση στα κειμενικά χαρακτηριστικά του Κειμένου-Πηγής, όπως δηλαδή στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται, την σύνταξη των προτάσεων καθώς και το ύφος του αρθρογράφου. Στην προκειμένη περίπτωση θα ασχοληθούμε με ένα ισπανόφωνο άρθρο σχετικό με τον ιστορικό ρατσισμό κατά των Μεξικανών αφρικανικής καταγωγής που επικρατεί στο Μεξικό, το οποίο και ανέλαβα να αποδώσω στα ελληνικά. Ο τίτλος του είναι “Mestizaje y racismo en México” [Το Σχέδιο “Mestizaje” (Επιμειξία) και ο ρατσισμός στο Μεξικό] της δημοσιογράφου και καθηγήτριας Πολιτικών Επιστημών, Olivia Gall. Το πρωτότυπο κείμενο δημοσιεύθηκε στο τεύχος Μαρτίου-Απριλίου 2021, στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της αργεντίνικης εφημερίδας “Nueva Sociedad”, που πραγματεύεται κατά κύριο λόγο θέματα σχετικά με την πολιτική και την κοινωνία της Λατινικής Αμερικής. Το Κείμενο-Στόχος θα δημοσιευτεί σε ιστοσελίδα ελληνικής εφημερίδας, που έχει αναγνωστικό κοινό αντίστοιχο με αυτό του Κειμένου-Πηγής.

Για την μετάφρασή του, ακολούθησα ορισμένα βήματα. Πρώτα από όλα, αφού διάβασα το κείμενο, σημείωσα τους ιστορικούς και κοινωνιολογικούς όρους και ορισμένες εκφράσεις που δεν γνώριζα σε ένα γλωσσάρι, προκειμένου να αναζητήσω αργότερα την ακριβή μετάφρασή τους. Έπειτα, προχώρησα κάνοντας μια έρευνα σε διαδικτυακές ιστοσελίδες που περιείχαν άρθρα και δημοσιεύσεις σχετικά με την ιστορία της αποικιοκρατίας στην Λατινική Αμερική γενικά, αλλά και με την εξέλιξη της μεξικανικής κοινωνίας και του λαού της ειδικά. Με αυτόν τον τρόπο και χρησιμοποιώντας παράλληλα κείμενα, προσπάθησα να καταλάβω λίγο καλύτερα το θέμα που πραγματεύεται το συγκεκριμένο άρθρο, καθώς επίσης να βρω πως αποδίδονται στα ελληνικά διάφορες ορολογίες που χρησιμοποιούνται στο πρωτότυπο. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να αναφερθεί πως σε γενικές γραμμές τα κείμενα που προτίμησα, έχουν δημοσιευθεί κατά κύριο λόγο μέσα στον 21ο αιώνα, και κυρίως την τελευταία δεκαετία. Έτσι, επιχείρησα να αποφύγω λάθη στην απόδοση των όρων και του νοήματος, σε περίπτωση που έχει αλλάξει ή έχει εξελιχθεί κάποια από τις σχετικές ορολογίες με την πάροδο των χρόνων. Εκτός αυτού, τα παλαιότερα χρονολογικά κείμενα, που σχετίζονται με το θέμα, ήταν ελάχιστα, πράγμα που επιβεβαιώνει τα λεγόμενα της αρθρογράφου ότι μόλις τα τελευταία χρόνια οι άνθρωποι άρχισαν να ασχολούνται με τον ρατσισμό σε τόσο μεγάλη κλίμακα.

Είναι γεγονός, ότι στο Κείμενο-Πηγή εντοπίζονται διάφορες ορολογίες κοινωνιολογικού, ιστορικού και πολιτικού ενδιαφέροντος. Για παράδειγμα, οι όροι “darwinismo social”, που μεταφράζεται ως “κοινωνικός δαρβινισμός”, και “antropología crítica”, ως “κριτική ανθρωπολογία”, αποτελούν μέρος της επιστήμης της Κοινωνιολογίας. Από την άλλη, ιστορικοί θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι όροι “Estado-nación”, δηλαδή “Κράτος-Έθνος”, καθώς και “etnocidio”, “εθνοκτονία”. Παράλληλα, αναφέρονται και ορισμένοι πιο ιδιαίτεροι όροι. Η φράση “las acciones de las elites criollas” αποδόθηκε ως “τις δράσεις των κρεολικών ελίτ”, αφού αν και σπάνιο είναι υπαρκτό σε ελληνόφωνα κείμενα το επίθετο “κρεολικός”, που στην προκειμένη περίπτωση προσδιορίζει και χαρακτηρίζει τις ελίτ της εποχής. Δυσεύρετος αποτελεί επίσης και ο όρος “indigenismo”, που η αντίστοιχη μετάφρασή

του στα ελληνικά φαίνεται να είναι “ιθαγενισμός”. Επιπλέον, ακρωνύμια, οργανώσεις και συμφωνίες, όπως “ong”, “Instituto Nacional Indigenista” και “Convenio 169 de la Organización Internacional del Trabajo (oit)” έχουν ακριβή μετάφραση τα “ΜΚΟ”, “Εθνικό Ιθαγενικό Ινστιτούτο” και “Σύμβαση 169 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΔΟΕ)” αντίστοιχα.

Χωρίς αμφιβολία, δεν υπάρχει μόνο ένας τρόπος για να μεταφερθεί μια λέξη από την μια γλώσσα στην άλλη, για αυτό και χρειάζεται να βρεθεί αυτή που θα είναι ταιριαστή στο νόημα του πρωτότυπου κειμένου αλλά και κατάλληλη για το μετάφρασμα και την Γλώσσα-Στόχο. Πρώτα από όλα, το απαρέμφοτο ρήμα “sentir” μεταφράζεται συνήθως ως το ουσιαστικό “συναίσθηση” αλλά στην πρόταση “el racismo es una forma de pensar, sentir y actuar...” θα αποδοθεί ως “αντίληψη”, δηλαδή “ο ρατσισμός είναι ένας τρόπος σκέψης, αντίληψης και δράσης...”. Ο όρος “αντίληψη”, αν και πιο γενικός, περιλαμβάνει και περικλείει την “συναίσθηση” ενώ ταυτόχρονα ταιριάζει και νοηματικά. Επιπρόσθετα, για την οργάνωση “Ejército Zapatista de Liberación Nacional (ezln)” η πιο γνωστή μετάφραση είναι ολογράφως “Στρατός των Ζαπατίστας για την Εθνική Απελευθέρωση” ή σκέτο το ακρωνύμιο “ezln” αλλά όχι τόσο συχνά δίνεται και η απόδοση “Ζαπατιστικός Στρατός Εθνικής Απελευθέρωσης”. Πέραν αυτού, το επίθετο “barroca” αποτελεί μεταγραφή του γαλλικού “baroque” και αρκετές φορές μεταγράφεται και στα ελληνικά κείμενα ως “μπαρόκ”. Στο μετάφρασμα ωστόσο, προτιμήθηκε το αντίστοιχο νοηματικά επίθετο “περίτεχνη”. Ένα ακόμα παράδειγμα αποτελεί το ρήμα “derrotar”, στην μορφή “habían derrotado” όπως αναγράφεται στο Κείμενο-Πηγή, το οποίο σημαίνει “νικάω” ή “κατατροπώνω” όμως επιλέχθηκε το ρήμα “συντρίβω”, συγκεκριμένα “είχαν συντρίψει”, διότι ταιριάζει καλύτερα στην ροή και το νόημα του ελληνικού κειμένου.

Συγχρόνως, αν και στο πρωτότυπο ένας όρος μπορεί να χρησιμοποιείται σε αρκετά σημεία, δεν είναι απαραίτητο να συμβεί το ίδιο και στο Κείμενο-Στόχο. Λόγου χάριν, η λέξη “población” στην περίπτωση της περιόδου “Esta población no era nada insignificante desde el punto de vista demográfico” μεταφράστηκε ως “πληθυσμός”, δηλαδή “Ο πληθυσμός αυτός δεν ήταν ασήμαντος από δημογραφική άποψη”. Από την άλλη, στην φράση “sería la población amestizada” αποδόθηκε ως “λαός”, “θα ήταν ένας ανάμεικτος λαός”, διότι δεν μιλάει για τον πληθυσμό γενικά των ανθρώπων ως αριθμό. Αναφέρεται σε συγκεκριμένο κομμάτι του πληθυσμού, όπου τα άτομα αυτά έχουν παρόμοια χαρακτηριστικά και θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ένας “λαός”. Επιπλέον, στην περίοδο “La mayoría de estos países ... de población de origen africano” (“Οι περισσότερες από αυτές τις χώρες ... πληθυσμών αφρικανικής καταγωγής”) εμφανίζεται η έκφραση “más o menos” δυο φορές, “una población originaria más o menos grande” και “una presencia más o menos fuerte de población de origen africano”. Για να αποφευχθεί η επανάληψη καθώς και για να ταιριάζει καλύτερα στην ροή, χρησιμοποιήθηκαν στην μετάφραση οι φράσεις “σχετικά” και “μια μεγαλύτερη ή μικρότερη” αντίστοιχα, δηλαδή “έναν σχετικά μεγάλο αρχικό πληθυσμό” και “μια μεγαλύτερη ή μικρότερη παρουσία πληθυσμών αφρικανικής καταγωγής”.

Ωστόσο, μετά από την έρευνα στο διαδίκτυο, έγινε αντιληπτό πως το θέμα του Κειμένου-Πηγή είναι κάτι σχετικά άγνωστο στο ελληνικό κοινό. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι πολλοί όροι ήταν δύσκολο να αποδοθούν επακριβώς στην Γλώσσα-Στόχο και χρειάστηκε να “αυτοσχεδιάσω”. Πρώτο παράδειγμα αποτελεί ο όρος “mestizo” στον ενικό αριθμό και “mestizos” στον πληθυντικό, που μεταφράζεται συνήθως ως

“μιγάς”. Αυτή η λέξη είναι βασική για την κατανόηση του νοήματος του κειμένου και η μετάφραση “μιγάς” φαίνεται να είναι πολύ γενική, να υστερεί και να μην έχει το βάρος που απαιτείται. Η αρθρογράφος, όπως εξηγεί και στο κείμενό της, εννοεί ένα άτομο με πολύ συγκεκριμένη καταγωγή, έναν συνδυασμό των “αυτόχθονων” λαών της Αμερικής και των κρεολών. Έχοντας λάβει υπόψιν τα παραπάνω, επέλεξα να μεταγράψω τον όρο ως “μεστίζο” και για τους δυο αριθμούς, όπως εντοπίστηκε και σε παράλληλα κείμενα, προσθέτοντας την επεξήγηση της σημασίας του, “... η μεξικανική φυλή ήταν οι ‘μεστίζο’ (mestizos), δηλαδή οι μιγάδες με ‘αυτόχθονο’ και ευρωπαϊκό αίμα”. Εκτός αυτών, οι όροι “afrodescendiente” και “afromexicano” δεν έχουν ακριβή μετάφραση στα ελληνικά. Αποδόθηκαν είτε περιφραστικά ως “αφρικανικής καταγωγής” και “Μεξικανός αφρικανικής καταγωγής” αντίστοιχα, είτε μονολεκτικά ως “αφρο-καταγόμενος”, το οποίο τοποθετήθηκε μέσα σε εισαγωγικά για να τονιστεί ότι είναι “αυτοσχέδια” λέξη, και “Αφρομεξικάνος”, που, αν και σπάνιο, εντοπίστηκε σε ελληνόφωνα κείμενα.

Εν συνεχεία, ήταν λογικό η μετάφραση σε ορισμένα σημεία να είναι κάπως πιο ελεύθερη και όχι αυτολεξεί, προκειμένου το ελληνικό κείμενο να είναι πιο κατανοητό στο αναγνωστικό κοινό. Παραδείγματος χάριν, η πρόταση “donde los carteles de las drogas tenían presencia” θα μπορούσε να αποδοθεί ως “όπου τα καρτέλ ναρκωτικών είχαν παρουσία”. Παρόλο που θα καταλάβαιναν το νόημα οι Έλληνες αναγνώστες, δεν θα ήταν τόσο ευανάγνωστο όσο η πρόταση “όπου ενεργούσαν τα καρτέλ ναρκωτικών”, η οποία και χρησιμοποιήθηκε. Ακολουθώντας την ίδια λογική, η πρόταση “estas muertes no cuentan para el gobierno” αποδόθηκε ως οι θάνατοι αυτοί δεν ενδιαφέρουν την κυβέρνηση” αντί για την φράση “δεν μετράνε για την κυβέρνηση”. Επιπλέον, για τον όρο “fractal” οι πιο γνωστές μεταφράσεις είναι το επίθετο “μορφοκλασματικός” αλλά και η μεταγραφή του ως “φράκταλ”. Αυτά εντοπίζονται συνήθως σε κείμενα που ασχολούνται με τις επιστήμες των Μαθηματικών και της Φυσικής. Στο Κείμενο-Πηγή όμως, χρησιμοποιείται ως επιθετικός προσδιορισμός του ουσιαστικού “identidad”, δηλαδή “ταυτότητα”, θέλοντας να την χαρακτηρίσει ως “σπασμένη” και “τεχνητή”, επομένως αποδόθηκε περιφραστικά ως “προϊόν συγκρητιστικής σύνθεσης”. Με παρόμοιο τρόπο, η λέξη “relato” που σημαίνει “μικρή ιστορία” ή “διήγημα” μεταφράστηκε στην προκειμένη περίπτωση ως “θεωρία”, αφού αφορά τις δυο πιο γνωστές θεωρίες σχετικά με την καταγωγή των “μεστίζο”.

Κοντά σε αυτά, κρίθηκε απαραίτητο σε ορισμένα κομμάτια να αλλάξει και η σύνταξη του Κειμένου-Πηγή ώστε να υπάρχει καλύτερη νοηματική συνοχή στο μετάφρασμα. Καταρχάς, στην πρόταση “porque dentro de su territorio nacional coexistían dos o más «razas»” έγινε αλλαγή στην σειρά των όρων, δηλαδή μεταφέρθηκε ως “επειδή δύο ή περισσότερες ‘φυλές’ συνυπήρχαν εντός της εθνικής τους επικράτειας”, με στόχο να τοποθετηθεί πρώτο και να τονιστεί το υποκείμενο της πρότασης, “οι φυλές”, που είναι και το κέντρο της συζήτησης. Με αντίστοιχη σκέψη, στο σημείο “son las ‘razas’ lo que nos diferencia como pueblos, ...” άλλαξε θέση το υποκείμενο με το ρήμα και αποδόθηκε ως “οι ‘φυλές’ είναι αυτές που μας διαφοροποιούν ως λαούς, ...” προκειμένου να δοθεί για ακόμα μια φορά περισσότερο βάρος και προσοχή στο υποκείμενο της πρότασης. Έπειτα, η φράση “nadie los ve ni los oye, mucho menos se interesan” απλοποιήθηκε και μετατράπηκε σε ασύνδετο σχήμα, “κανείς δεν τους βλέπει, δεν τους ακούει και δεν ενδιαφέρεται”, για να είναι πιο ευανάγνωστο στα ελληνικά. Επιπρόσθετα, άλλαξαν και τα σημεία στίξης, όπου ήταν ταιριαστό. Για παράδειγμα, στην πρόταση “... estaba atravesado por ideas

racializantes –los seres humanos estamos divididos en razas– y por ideas racistas –hay razas superiores e inferiores–” οι παύλες που περιέχουν δυο δευτερεύουσες προτάσεις μετατράπηκαν σε κόμματα, “ ... διαπνεόταν από ρατσιστικές ιδέες, όπως το ότι οι άνθρωποι χωρίζονται σε φυλές ή το ότι υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες φυλές.”, διότι σε παρόμοιες περιπτώσεις, στα ελληνικά αποτελούν πιο σύννητες σημείο στίξης

Όσο αναφορά την σύνταξη, χρειάζεται να σημειωθεί ότι οι περίοδοι του πρωτοτύπου ήταν αρκετά μεγάλες οπότε και θεωρήθηκε σωστό να χωριστούν σε μικρότερες προτάσεις. Λόγου χάριν, η περίοδος “Un «asesinato cultural» ... es el mestizaje. “ χωρίστηκε σε τρεις διαφορετικές περιόδους, Αυτές ξεκινάν στα σημεία “ ... maneras entrelazadas: no respetando ...”, το οποίο αποδόθηκε ως “ ... συνυφασμένους τρόπους. Ο πρώτος είναι ο μη σεβασμός ...”, και έπειτα “ ... ni intentando preservarla, y desarrollando, ... “, ως “ ... η μη προσπάθεια διατήρησής αυτής της ιδιότητας. Ενώ ο δεύτερος αφορά ... “ όπου μάλιστα αλλάζει και σύνταξη των όρων για καλύτερη συνοχή. Εκτός από τον διαχωρισμό μια μεγάλης περιόδου σε μικρότερες, εφαρμόστηκε και η δημιουργία δευτερευόντων προτάσεων μέσα σε αυτήν. Στην περίοδο “Y añadía: «la sabiduría nacional debe levantarse sobre una base indígena»” δημιουργήθηκε μια δευτερεύουσα ειδική πρόταση, “Πρόσθεσε επίσης ότι “η σοφία και οι γνώσεις του έθνους αυτού πρέπει να βασιστούν στην “αυτόχθονη” μεριά του”, που λειτουργεί ως αντικείμενο στο ρήμα “πρόσθεσε” της κύριας. Με παρόμοιο τρόπο στο σημείο “ ... países que habían colonizado gran parte del mundo a partir del siglo xv ...” διαμορφώθηκε μια δευτερεύουσα αναφορική πρόταση, δηλαδή “... χώρες, οι οποίες είχαν αποικίσει μεγάλο μέρος του κόσμου από τον 15ο αιώνα κι έπειτα, ...”

Συνεχίζοντας, παρέθεσα επεξηγήσεις και προσθήκες στο μετάφρασμα με σκοπό την καλύτερη δυνατή κατανόηση από τους ελληνόφωνους αναγνώστες. Αρχικά, η πρόταση “ ... no respetando su calidad de «pueblos étnicamente diferenciados» ni intentando preservarla, ... “, που αναφέρθηκε και προηγουμένως, αποδόθηκε ως “ ο πρώτος είναι ο μη σεβασμός της ιδιότητάς τους ως ‘εθνικά διαφοροποιημένων λαών’ καθώς και η μη προσπάθεια διατήρησής αυτής της ιδιότητας” προκειμένου να γίνει πιο συγκεκριμένο το νόημα της. Προσθήκες αποτελούν οι φράσεις “ο πρώτος είναι” και “αυτής της ιδιότητας”. Παράλληλα, στο σημείο που η αρθρογράφος αναφέρει “ ... de la nación mestiza era el indígena” έκανα πιο φανερό το ουσιαστικό που προσδιορίζει το επίθετο “indígena” γράφοντας “ ... του μεικτού αυτού έθνους προερχόταν από την ιθαγενή πλευρά του”. Επιπλέον, στην φράση “ciertos sectores del país” για να μεταφράσω το ουσιαστικό “sectores” με έναν τρόπο που να περιλαμβάνει όλα όσα αναφέρονται αργότερα μέσα στην παράγραφο, δηλαδή τις οργανώσεις και τους θεσμούς που ασχολήθηκαν με το θέμα του ρατσισμού, κατέληξα σε μια γενική αλλά σχετική φράση, δηλαδή “τομείς και κλάδοι”.

Από την άλλη, εκτός από προσθήκες λέξεων, ήταν εύλογο να υπάρχουν και απλοποιήσεις στην μετάφραση ώστε να αποφευχθεί η φλυαρία και η επανάληψη στο Κείμενο-Στόχο. Παραδείγματος χάριν, την συνδετική έκφραση “a pesar de todo lo hasta aquí enunciado” την μετέφρασα με πιο απλοϊκό και κατανοητό τρόπο, ως “παρόλα τα παραπάνω”. Το ίδιο περίπου έκανα και στην πρόταση “está en la base de las razones”, το οποίο απέδωσα ως “είναι ο βασικός λόγος” και όχι ως “βρίσκεται στο επίκεντρο των λόγων”, αφού ήταν πιο εύχρηστο, ταίριαζε περισσότερο και υπήρχε καλύτερη συνοχή. Επιπρόσθετα, το σημείο “tenía que empalmarse de muchas maneras” θα μπορούσε να μεταφραστεί αυτολεξεί ως “έπρεπε να συνδεθεί με

πολλούς τρόπους” αλλά προτίμησα να το αποδώσω πιο απλά και ευανάγνωστα ως “θα έπρεπε να συνδέεται άμεσα”. Παρομοίως, η πρόταση “sin pedirles su opinión y sin contar con su aprobación”, για να αποφευχθούν οι περιττές εκφράσεις, αποδόθηκε ως “χωρίς να ζητηθεί η γνώμη και η έγκρισή τους”. Συμπληρωματικά, η φράση “proporcionar auxilio” μεταφράστηκε μονολεκτικά με το ρήμα “ανακουφίσει”, χωρίς να σημαίνει ότι η ακριβής μετάφραση “προσφέρει ανακούφιση” είναι λάθος.

Η αλλαγή και η προσαρμογή των ορολογιών και του συντακτικού αποτελούν πολύ σημαντικά κομμάτια μιας μετάφρασης αλλά εξίσου απαραίτητος είναι και ο προσδιορισμός του χρόνου και του τόπου συγγραφής του πρωτοτύπου. Στην προκειμένη περίπτωση, χρειάζεται για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό, να γίνει ξεκάθαρο μέσα στο ίδιο το μετάφρασμα ότι αυτό αποδίδεται ετεροχρονισμένα από το Κείμενο-Πηγή και πραγματεύεται τα προβλήματα μιας τελείως διαφορετικής χώρας και κουλτούρας. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, παρατέθηκαν κάποιες προσθήκες και επεξηγήσεις. Στην φράση “de las características ideales de la nacionalidad” προστέθηκε η “υπηκοότητα” της “εθνικότητας”, δηλαδή “των ιδανικών χαρακτηριστικών της μεξικανικής εθνικότητας” καθώς και όπου αναγράφεται ο όρος “independencia”, “ανεξαρτησία”, τον έκανα πιο συγκεκριμένο συμπληρώνοντας “ανεξαρτησία του Μεξικού”. Επίσης, για να γίνει ακόμα πιο φανερός ο τόπος που λαμβάνουν χώρα οι ιστορικές αυτές εξελίξεις, το σημείο “resultado de una serie de adaptaciones biológicas” μεταφέρθηκε με μια προσθήκη ως “το αποτέλεσμα μιας σειράς βιολογικών προσαρμογών του στα αμερικανικά εδάφη”. Με σκοπό να προσδιοριστεί και το χρονικό πλαίσιο σύνταξης και έκδοσης του πρωτοτύπου, στην πρόταση “reportada el pasado 17 de enero, son 111 defunciones”, όπου ο όρος “pasado” είναι πολύ γενικός και αόριστος, προστέθηκε η χρονιά δημοσίευσης, δηλαδή “αναφέρθηκαν σε 111 θανάτους στις 17 Ιανουαρίου 2021”.

Είναι πιθανό, αρκετοί αναγνώστες του μεταφράσματος να μην έχουν τις απαραίτητες ιστορικές, πολιτισμικές και πολιτικές γνώσεις που χρειάζεται για να γίνουν κατανοητά τα λεγόμενα της αρθρογράφου. Ξεκινώντας ακόμα και από τον τίτλο του άρθρου “Mestizaje y racismo en México”, γίνεται μια αρχική αναφορά στο θέμα της επιμειξίας και το κρατικό σχέδιο γύρω από αυτήν. Προκειμένου να κάνω πιο ξεκάθαρο το θέμα αυτό, τον απέδωσα ως “Το σχέδιο ‘Mestizaje’ (Επιμειξία) και ο ρατσισμός στο Μεξικό”. Επιπλέον, στην φράση “elites criollas”, θεώρησα απαραίτητο να επισημάνω την σημασία του όρου “κρεολός”, διότι μπορεί να είναι άγνωστη στο ελληνικό κοινό, γράφοντας “κρεολικών ελίτ, δηλαδή των λευκών που είχα γεννηθεί στην Αμερική”. Εκτός αυτών, απέδωσα πιο αναλυτικά και περιφραστικά τους όρους “Peninsulares”, ως “στην Ισπανική χερσόνησο” γιατί δεν υπάρχει αντιστοιχία μετάφραση, και “Conquista”, ως “κατάκτηση της γης τους από τους αποικιοκράτες”. Εν συνεχεία, γίνεται λόγος στο άρθρο 2 του Μεξικανικού Συντάγματος, “el artículo 2 de la Constitución” όπου κατά την μετάφραση επεξηγήθηκε εν συντομία και το περιεχόμενό του, και αποδόθηκε ως “το άρθρο 2 του Συντάγματος που αναφέρεται στα ανθρώπινα δικαιώματα”. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το Μεξικό είναι ομοσπονδιακό κράτος με “αυτόνομες” πολιτείες για αυτό και το “maneja la Secretaría de Salud Federal y la del estado” μεταφράστηκε ως “... διαχειρίζεται τόσο το Ομοσπονδιακό υπουργείο υγείας, όσο και αυτό της συγκεκριμένης πολιτείας”.

Σχετικά με τα ονόματα πόλεων, φυλών αλλά και προσώπων που αναφέρονται στο άρθρο, ορισμένα μπορούσαν να αποδοθούν στα ελληνικά ενώ άλλα όχι. Πρώτα

από όλα, η ονομασία του οργανισμού “Centro de Derechos Humanos de la Montaña Tlachinollan” δεν έχει αντιστοιχία στα ελληνικά οπότε και αυτοσχεδίασα μεταφράζοντας “Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Montaña ‘Tlachinollan’”. Κατόπιν, επεξήγησα ότι η “Montaña” αποτελεί περιφέρεια του Μεξικού ενώ το όνομά της απλά το μετέφερα με λατινικούς χαρακτήρες, αφού δεν βρήκα αντίστοιχη απόδοση σε ελληνόφωνο κείμενο. Από την άλλη, ο όρος “Guerrero” εντοπίστηκε σε παράλληλο κείμενο οπότε και μεταγράφηκε με μια προσθήκη ως “της πολιτείας Γκερέρο (Guerrero)”, ώστε να κατανοήσει το κοινό του Κειμένου-Στόχου τι είναι το “Γκερέρο”. Όσο αναφορά τα ονόματα των ιθαγενών φυλών, αυτά μεταφέρθηκαν με λατινικούς χαρακτήρες, όπως “las personas me’phaa” αποδόθηκε ως “λαός Me’phaa” και “las del pueblo na’savi” ως “εκείνοι του λαού Na’savi”. Παράλληλα, τα ονοματεπώνυμα των διαφόρων προσώπων, μεταγράφηκαν στα ελληνικά όπως εντοπίζονταν σε παρόμοια κείμενα, και σε παρένθεση ακολουθούσαν τα ονόματά τους στα ισπανικά, σε περίπτωση που οι Έλληνες αναγνώστες θελήσουν να αναζητήσουν περισσότερες πληροφορίες. Λόγου χάριν, το όνομα “Abel Barrera” εντοπίστηκε ολόκληρο ως “Αμπέλ Μπαρέρα Ερνάντες”, όπως και γράφτηκε στο μετάφρασμα, αντιθέτως με το όνομα “Joseph Arthur de Gobineau” που βρέθηκε ως “Αρτύρ ντε Γκομπινώ”.

Είναι γεγονός ότι η αρθρογράφος κατά την διάρκεια του κειμένου δεν φοβάται να ειρωνευτεί ή να χλευάσει λόγια τρίτων προσώπων, ξεκαθαρίζοντας έμμεσα την θέση της. Φυσικά αυτό το ύφος διατηρήθηκε και στην μετάφραση. Ένα τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί η πρόταση “gobernado tanto por la centroderecha (2006-2012), el centro (2012-2018) o la «izquierda» (2018 a la fecha)”, αποδόθηκε ως “είτε κυβερνάται από την κεντροδεξιά (2006-2012), είτε από το κέντρο (2012-2018) είτε από την “αριστερά” (2018 μέχρι σήμερα)”, στην οποία κάνει λόγο για το πολίτευμα του Μεξικανικού Κράτους. Τοποθετεί εσκεμμένα τον όρο “izquierda”, δηλαδή “αριστερά”, σε εισαγωγικά με στόχο να ασκήσει κριτική και να αποδοκιμάσει την τωρινή κυβέρνηση της χώρας της, κάνοντας φανερό την γνώμη της για αυτήν. Ομοίως, δηλώνει την αντιρατσιστική στάση της σε σημεία όπως “otras supuestas razas vistas como inferiores”, στα ελληνικά “άλλες υποτιθέμενες κατώτερες φυλές”, όπου χρησιμοποιώντας τον όρο “supuestas”, δηλαδή “υποτιθέμενες”, επιθυμεί να μειώσει την ισχύ και την βάση της συγκεκριμένης άποψης ενώ ταυτόχρονα να φέρει το αναγνωστικό κοινό πιο κοντά στην δική της ιδεολογία. Το ειρωνικό της ύφος φαίνεται και σε ορισμένες μεταφορές που κάνει, τις οποίες προτίμησα να βάλω σε εισαγωγικά προκειμένου να γίνει κατανοητός ο παραλληλισμός αυτός, όπως “la bota imperialista” που μεταφέρθηκε ως “η ιμπεριαλιστική ‘μπότα’”.

Κλείνοντας αξίζει να αναφερθεί ότι το άρθρο, από την αρχή κιόλας, φαίνεται ότι έχει κοινωνικοπολιτικό αλλά και ιστορικό ενδιαφέρον. Συγκεκριμένα, το απόσπασμα που μεταφράστηκε, αναφέρεται κατά κύριο λόγο στην σχέδιο επιμειξίας της Μεξικανικής Κυβέρνησης με σκοπό την δημιουργία ενός ενιαίου λαού αλλά και στον ρατσισμό και την απομόνωση που αντιμετώπιζαν για αιώνες οι πολίτες Αφρικανικής καταγωγής. Η αρθρογράφος, όπως αναγράφει και η ίδια στο κείμενο, θέλησε να δώσει πληροφορίες και να εξηγήσει στους αναγνώστες την αδικία που δέχτηκαν οι απόγονοι των Ιθαγενών της Αμερικής, όπως και οι Αφρομεξικανοί, λόγω του κρατικού αυτού σχεδίου. Είναι γεγονός πως σε γενικές γραμμές, έχει μεγάλες προτάσεις, σοβαρή και κάπως πιο επίσημη γλώσσα χωρίς όμως να γίνεται δυσνόητη, βαρετή ή να λείπουν η ειρωνεία και τα σχόλια. Πέραν όμως των πρακτικών αλλαγών και προσαρμογών όσο αναφορά το λεξιλόγιο, τις ορολογίες και την σύνταξη, με

στόχο μια καλύτερη ροή του μεταφράσματος, η ελληνική και μεξικανική κουλτούρα διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό. Χωρίς αμφιβολία, το ελληνικό κοινό διαφέρει πολιτισμικά από το κοινό της Λατινικής Αμερικής, στο οποίο απευθύνεται το πρωτότυπο. Είναι πιθανό, αρκετοί αναγνώστες του μεταφράσματος να μην έχουν τις κατάλληλες γνώσεις του πολιτικού γίγνεσθαι στο Μεξικό ώστε να καταλάβουν απόλυτα τον προβληματισμό της αρθρογράφου. Για αυτόν τον λόγο, ήταν απαραίτητη η επιμόρφωση μου επί του συγκεκριμένου θέματος καθώς και η προσθήκη ορισμένων επεξηγήσεων στο Κείμενο-Στόχο.

Κάμος, Η. Ι. (2020). Ταυτότητες σε εκκρεμότητα (No. GRI-2020-29377). Aristotle University of Thessaloniki. Retrieved January 5, 2023 from: <http://ikee.lib.auth.gr/record/325472> Last access: February 14, 2023

Κουνάντος, Δ. (2012). ΣΕΙΡΑ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ: 7-8. Ταξίδι στον Ισημερινό και στην Παραγουάη. Retrieved January 8, 2023 from: <https://www.eduportal.gr/78taxidiequadorparagouai/> Last access: February 12, 2023

Λαουδίκος, Π. Ι. (2010). Εξέλιξη, φυσική επιλογή και περιβαλλοντική ηθική: η σημασία της έννοιας της εξέλιξης και της φυσικής επιλογής και μελέτη εφαρμογής της: εισαγωγή στην έννοια του οικοδαρβινισμού. Retrieved January 1, 2023 from: <https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/15719> Last access: February 14, 2023

Μαυροειδίας, Κ. Π. (2022). Αντανακλάσεις του Ιακωβινισμού στην προεπαναστατική και την επαναστατημένη Ελλάδα. Retrieved January 5, 2023 from: https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6894/Mavroeideas_1012202003027.pdf?sequence=1&isAllowed=y Last access: February 12, 2023

Μεντζελοπούλου, Π. (2019). Ευγονισμός και ψυχική ασθένεια. Retrieved January 5, 2023 from: https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/5590/metaptyxiakh_ergasia_mentzelopoulou_paraskevi.pdf?sequence=1&isAllowed=y Last access: February 12, 2023

Μπελιάς, Κ. (2021). Ζορό: Τι σημαίνει η λέξη – Τα ιστορικά πρόσωπα που συνδέονται με τον χαρακτήρα. Retrieved January 5, 2023 from: <https://www.fosonline.gr/stiles/paraskinio/article/130671/zoro-ti-simainei-i-lexi-ta-istorika-prosopa-poy-syndeontai-me-ton-xaraktira> Last access: February 14, 2023

Ντούσια, Γ. (2021). Οι Ζαπατίστας στην Ελλάδα. Retrieved January 5, 2023 from: <https://www.epohi.gr/article/38794/oi-zapatistas-sthn-ellada> Last access: February 14, 2023

Παναγιώτου, Π. (2016). Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO) και η συμβολή της στη βελτίωση των συνθηκών και του εργασιακού περιβάλλοντος στη ναυτιλία (Master's thesis, Πανεπιστήμιο Πειραιώς). Retrieved January 8, 2023 from: <https://dione.lib.unipi.gr/xmlui/handle/unipi/10003> Last access: February 14, 2023

Πανώργιος, Τ. (2022). ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΜΟΡΦΟΚΛΑΣΜΑΤΩΝ (FRACTALS). Retrieved January 5, 2023 from: <http://repository.library.teiwest.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/10257/%ce%a0%ce%a4%ce%a5%ce%a7%ce%99%ce%91%ce%9a%ce%97%20%20%ce%a0%ce%91%ce%9d%ce%a9%ce%a1%ce%93%ce%99%ce%9f%ce%a3%20%ce%a4%ce%a1%ce%99%ce%91%ce%9d%ce%a4%ce%91%ce%a6%ce%a5%ce%9b%ce%9b%ce%9f%ce%a3%20%ce%91%ce%9c%202974.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Last access: February 14, 2023

Ρούτσης, Α. (2022). Η δράση του στρατού των Zapatistas για την Εθνική Απελευθέρωση. Retrieved January 5, 2023 from:

<https://www.offlinepost.gr/2022/04/20/h-drash-toy-stratoy-twn-zapatista-gia-thn-ethnikh-apeleytherwsh/> Last access: February 14, 2023

Στρώλη, Β. (2020). Η γυναίκα στη λογοτεχνία, μέσα από το έργο της Σιμόν ντε Μποβουάρ, με ψήγματα υπαρξισμού του Σάρτρ και του Καμύ. Retrieved January 5, 2023 from: <http://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1948/STROLI%20-%20MSc%20THESIS.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Last access: February 14, 2023

Ταμπουράκης, Η. (2009). Προκολομβιανοί Πολιτισμοί και Αρχαία Ελλάδα (Αν)ομοιότητες: Συγκριτική μελέτη για τον Πόπολ Βουχ. Αθήνα: Bookstars - Γιωγαράς

Τσιμπιρίδου, Φ. (2000). Αυτογνωσίας αναγνώσματα. Retrieved January 5, 2023 from: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:3886&lang=en> Last access: February 12, 2023

Χίντζιου, Κ. (2004). *Παγκοσμιοποίηση, νέα κοινωνικά κινήματα και η χρήση του ίντερνετ* (Bachelor's thesis). Retrieved January 8, 2023 from: <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/13455/P0013455.pdf?sequence=1> Last access: February 14, 2023

Χρυσοπολίτου, Β., & Χατζηχαράλαμους, Ε. (2018). Δεύτερη εθνική έκθεση για την εφαρμογή της Οδηγίας των Οικοτόπων στην Ελλάδα (περίοδος αναφοράς: 2001-2006): Έντυπα αναφοράς και χάρτες για τους τύπους οικοτόπων του Παραρτήματος Ι και τα είδη των Παραρτημάτων ΙΙ, ΙV και V που απαντούν στην Ελλάδα. Τριετές πρόγραμμα δράσεων σε θέματα διαχείρισης φυσικού περιβάλλοντος. Retrieved January 5, 2023 from: <http://repository.biodiversity-info.gr/bitstream/11340/1961/1/1703.pdf> Last access: February 14, 2023

Arteaga, J. M. S. (2009). Las ciencias y las razas en Brasil hacia 1900. *Asclepio*, 61(2), 67-100. Retrieved January 5, 2023 from: <https://asclepio.revistas.csic.es/index.php/asclepio/article/view/285> Last access: February 14, 2023

Bodenheimer, Rebecca. (2021, February 17). Mestizaje in Latin America: Definition and History. Retrieved January 3, 2023 from: <https://www.thoughtco.com/mestizaje-in-latin-america-4774419> Last access: February 14, 2023

Casas, A., Otero-Arnaiz, A., Pérez-Negrón, E., & Valiente-Banuet, A. (2007). In situ Management and Domestication of Plants in Mesoamerica. Retrieved January 5, 2023 from: https://www.researchgate.net/publication/6187086_In_situ_Management_and_Domestication_of_Plants_in_Mesoamerica Last access: February 14, 2023

Castilla Juárez, K. (2011). Un nuevo panorama constitucional para el derecho internacional de los derechos humanos en México. *Estudios constitucionales*, 9(2), 123-164. Retrieved January 1, 2023 from: https://www.scielo.cl/scielo.php?pid=S0718-52002011000200004&script=sci_arttext&tlng=pt Last access: February 14, 2023

Gall, O. (2021). Mestizaje y racismo en México. Retrieved November 28, 2022 from: <https://nuso.org/articulo/mestizaje-y-racismo-en-mexico/> Last access: February 19, 2023

Goodale, M. (2006). Toward a critical anthropology of human rights. *Current anthropology*, 47(3), 485-511. Retrieved January 5, 2023 from: <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/503061> Last access: February 14, 2023

Ramirez, L. L., Romero, X. A. R., Oreja, R. F., & Cruz, J. C. G. (2012). Information and Communication Technologies (ICTS) as a Tool for Intercultural Education. A collaborative experience in secondary education in Tlapa de Comonfort, Guerrero, Mexico. Retrieved January 1, 2023 from: <http://sammelpunkt.philo.at/id/eprint/3429/> Last access: February 14, 2023

Rizospastis.gr , (2014). Καταγγελία για τις επιθέσεις στο ΚΚ Μεξικού. Retrieved January 25, 2023 from: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=7900028> Last access: February 14, 2023

Salazar, G. (2017). Οι αυτόχθονες πληθυσμοί του Μεξικού επιλέγουν μία γυναίκα για να εκπροσωπήσει την αντίστασή τους στις επερχόμενες προεδρικές εκλογές. Retrieved January 25, 2023 from: <https://el.globalvoices.org/2017/07/40921> Last access: February 14, 2023

Sanchez, I. E. (2011). *Salt of the Earth: The social suffering of Oaxacan indigenous migrant families as seen through the eyes of social service employees*. California State University, Long Beach. Retrieved January 8, 2023 from: <https://www.proquest.com/openview/f3fe0cf92c5c83c3b9ae43b2bc75945d/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750> Last access: February 14, 2023

Subcomandante, Ma., Subcomandante, Mo. (2014). Οι λέξεις της Σιωπής. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις των Ξένων

Totten, S., Parsons, W., & Hitchcock, R. (2002). *Confronting genocide and ethnocide of indigenous peoples* (pp. 54-91). University of California Press: Berkley. Retrieved January 5, 2023 from: https://books.google.gr/books?hl=en&lr=&id=nmthADUYzQYC&oi=fnd&pg=PA54&dq=indigenous+ethnocide&ots=GnyVnXvDyI&sig=1NDLMULLuxyuREcdTWWhm g8TZJtA&redir_esc=y#v=onepage&q=indigenous%20ethnocide&f=false Last access: February 14, 2023